

КАРАВЕЛОВ В БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА

от проф. ПЕТЪР ДИНЕКОВ

Значителността на литературното дело на Любен Каравелов може да бъде преценена правилно, ако бъде погледната в историческа перспектива. Неговите прояви са: поезията, белетристиката, пътните описания, драмата, литературната критика, публицистиката. В такива широки рамки се развива литературната дейност още само на един български писател преди Освобождението — Петко Р. Славейков. Но Каравелов несъмнено го превъзхожда по широтата на творческата амплитуда, защото обширно застъпва още една област, съвсем слабо засегната от Славейков — белетристиката. До Каравелов у нас в тази насока се правят само опити, главно от В. Друмев и Ил. Р. Блъсков. За първи път Каравелов в новата българска литература отдава толкова голямо внимание на разказа и повестта и прави от тях център на своето творчество. Наистина той пише и лирика — стихотворенията му надхвърлят две стотици. При все че тая лирика има своите читатели и играе значителна роля за формиране на общественото съзнание на съвременниците, още последните чувствуват, че главната тежест на Каравеловото литературно дело лежи в белетристиката. И наистина Каравелов поставя основите на нашата белетристика. Без него е немислимо развитието на по-късните ни повестователи — Вазов, Влайков и т. н., а още по-добре чрез сравнителното проучване на техните белетристични произведения.

Значението на Каравелов в историята на българската литература се определя още в една посока — новата тематика, която внася. В сравнение с обсега на Друмев и Блъсков, Каравелов прави решителна крачка напред. Един най-близък поглед върху неговите повести посочва, колко много е разширен кръгът на българската белетристика, колко нови страни от българския живот и нови типични образи влизат в литературата. Тематиката на Каравелов може да се определи с една дума — съвременност. Всичко онова, което занимава и вълнува българина през това време, намира място в повестите на Каравелов. Последните наистина се превръщат в едно твърде широко огледало на целия български живот. По същия начин трябва да бъде характеризирана тематиката на неговата лирика и публицистика, в които са застъпени още по-непосредно и поняко-

га са поставени много категорично и остро всички въпроси, които вълнуват тогавашната българска общественост.

Литературното значение на Каравелов се определя и от друго становище — като носител на нови идеи и нови творчески похвати. Това е тясно свързано с формирането на неговата идейна и творческа личност. В това формиране се забелязва дълга еволюция, която започва от първите знания, получени в Коприщанското училище и първият контакт с гръцката и руската литература в Пловдив, където през 50-те години Каравелов е ученик, и завършва с последните му литературни прояви по време на Освобождението. В тая еволюция има три изключително важни момента: десетгодишният престой в Русия, пребиваването в Сърбия, обществената и литературната му дейност в Румъния. Чрез своя контакт с богатата идея на руската литература Каравелов внася толкова много нови неща в развитието на българската литературна мисъл, посочва и нови пътища, определя физиономията ѝ. Това става както чрез идейното влияние на руските демократични писатели и публицисти от 60-те години, така и чрез творческото въздействие на реалистите от рода на Гогол. Колко голям напредък е направен чрез Каравелова в това отношение, също показва съпоставката с Друмев и Блъсков и със съвременниците на неговите предшестващи за характера и ролята на литературата изобщо.

Каравелов е разностранно активна литературна личност. Поетът върви наред с белетриста и критика, драматурга и публициста; творецът е същевременно и практически деятел — като редактор на вестници и списания и като организатор на литературния живот. Спомените на съвременниците показват ясно това. То може да проличи още по-добре, ако се проучи основно в една страна от разнообразната дейност на Каравелов. Изобщо той е една от рядко активните личности, един от големите двигатели на нашето обществено културно развитие. Въпреки доста големия брой статии, изследвания и книги, които му са посветени досега, все още не е очертана пълно неговата голяма фигура. Дълг е на българската наука да посочи големия тласък, който Каравелов дава на развитието на българската литература във всички области — тематика, идеи, творчески методи, език, практическа организация и т. н. Само така ще може да се очертае ясно голямото място, което той заема в историята на новата българска литература.

Улица в Копривица с къщата-музей на Т. Каравелов

ПАРИЖКАТА КОМУНА

от ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ

Броженията в Париж имат социал-комунистически характер. Долната класа на народа, така нареченият пролетариат, въстана против богатите класи, т. е. против аристокрацията на титли, на пари и против буржуазията, в средите на която се числят много собственици на фабрики и на юзини.

Това брожение не е останало изолирано само в Париж, то се разпрострига и върху други търговски и индустриални градове като Лион, Марсилия и др. В Париж поне революционната партия е успяла, според както съобщава една телеграма от Париж до английския вестник "Дейли Нюз".

Особено впечатление ни прави, че водачите на тези брожения, които в погледомата си част са и шефове на дружини от националната гвардия, са могли да получат едно толкова голямо влияние и при все че нито един от тях не е познат име, цялата гвардия в Париж, която брой над 250 дружини, им остана вярна. Но не само това. И войниците от боевата линия са се побратимили с гвардията при тези брожения.

Правителството на Тьер не успя да направи нищо против това брожение и малкото военни части, които са останали верни във Версай и са сигурни в случай на намеса, не са достатъчно многобройни, за да могат да извършат нещо полезно за правителството.

Комуната, както се нарича новата форма на управление в Париж, има за изпълнителен орган един централен комитет, чиито членове са в погледомата си част дружинни командири от горепосочената гвардия и, както казахме вече, непознати хора. Тяхното становище до сега, ако и да не се съгласува с общите интереси

на Франция, поне е в хармония с техните комунистически принципи. Последната им прокламация известна на парижките избиратели, че слагат своя мандат като членове в ръцете на властния народ, който следва отново да избере членове за муниципал, за да реши, дали трябва да им даде изпълнителната власт, или не.

Това брожение изглежда да има тайните си нишки в цяла Европа, където има работнически класи, които членуват в Международната организация на работниците, имайки същевременно връзки и с други социалистически и комунистически общества. Вече виждаме, че и работниците в Белгия надигат глава и ако Германия и Англия вземат и те участие, тогава сигурно, демократична и социал-комунистическа Франция толкова ще успее, колкото и Германия, Англия и други държави ще претърпят радикални промени във формата им на управление. Следователно да не подценяваме тези брожения, като знаем, че и Гарибалди е заминал за Париж и че неговият син Меноти е бил назначен за главен командир на гвардията от този град.

Едни нови идеи изглеждат че са подети и може би те ще спасят Франция, както са я спасявали и други път не само при нашествието на една сила, но и при нашествието на повече такива. Демократичната идея е толкова засилила френския народ, щото така наречените санюлоти са спасили Франция от нашествието на всичките абсолютистически армии, които са искали да изгасят факела на свободата сред френския народ. И тогава се казваше за този народ, че е загубен, луд и какво ли не още, но историята учи, че само тогава един народ е изгубен, когато няма идеи, които да го entusiasират.

(Из в. "Libertatea", румънска притурка на в. "Свобода", бр. 11, г. II, 1871 г.)

Съобщава: Василе Христу

Д. БЛАГОВЕВ ЗА КАРАВЕЛОВ

Л. Каравелов, Хр. Ботев, А. Кънчев, В. Левски имат значение за нас не само като политически, тъй да рече, революционери. Най-главното и съществено значение те има за нас като първи представители и създатели на Българската революционна партия, която ще продължава борбата за широките революционни идеи, за обществяването на онези обществени идеали, които те проповядваха. Тези революционери и Българската революционна пар-

тия, на която те туриха основа, са част от всемирната революционна партия, но на почва за свободата и щастията на българския народ. Наистина днес у нас революционна партия няма. Със смъртта на Л. Каравелов революционната партия изгуби и последния свой представител. Но това не значи, че тя е умряла. Идеите не умират; а идеите на Л. Каравелов и Хр. Ботев са такъв, каквито в днешно време си туря човечеството.

Ако нашите прадеди живеяха в братство и дружба, ние имаме да станем робин на турците. Затова "подайте си сега ръка един на друг и се поставете да изкупите греховете на нашите прадеди, които ни продадоха на турците и на немците! Да забравим миналите срамии за нас, времето и нека възкръсне нашата света славянска слава, българска, сръбска, хърватска и пр. Прегърнете се, братя, прегърнете се крепко и кажете: "свобода или смърт!"

Обръщайки се още веднаж към своите сънародници, Каравелов не крие, че западна Европа гледа с лошо око на техните усилия да се освободят. Но и ние, добавя той, изгубихме всякакви доверие към западната цивилизация и "разбрахме, че нашите очи трябва да бъдат обърнати само към Русия и Сърбия". Нека и братя сърби знаят, че "нито сърбинът без българин, нито българинът без сърбин може да мине". (Тази мисъл той повтаря много пъти в посетената си публицистическа дейност). Нашата история започва сега и от нас зависи нейното начало да бъде светло и велико. "Всеки южен и западен славянин, ако само той е човек честен, добросъвестен и умен и обича своята родина и свободата, трябва да се стреми към една цел и тази цел е — славянското един-

ство или славянската федерация. Никой не може да заприети брат да помогне на брат си. А условията са такива, щото могат да се постигнат най-добри резултати. Ако ние не действаме, ще заслужим проклятието на нацията: "Сега или никога", провиква се Каравелов в кореспонденцията си от 4 юли 1867 г.

Приведеното до тук показва, колко невярно е твърдението, според което нашият писател усвоил идеята за федерацията на славянските народи едва след идването му в Бялград, под влияние на сръбската радикална младеж. Справедливостта го изисква да кажем, че той идва в сръбската столица с определен възглед по този въпрос. Това не значи, че той не е изпитал известно влияние и в новата среда, в която попада. Обстоятелството, че той съчета същите разбирания в редица представители на сръбската политическа мисъл, го е затвърдило още повече в собствените му схващания. От друга страна съблскването с известни прояви на сръбската действителност през 1867 г., липсата на свобода на печата, емигрирането от Сърбия на радикално мислящи хора е усилило у него убеждението, според което носителите на федеративните идеи трябва да борят същевременно за пълна гражданска свобода.

ЖИВОТ И ДЕЙНОСТ НА КАРАВЕЛОВ

от ЦВЕТАН МИНКОВ

Първият крупен отразител на руската демократична култура у нас е Любен (Личо) Каравелов от Копривица, селище на видните джелепи и беглики. Роден в 1837 г. в семейството на джелепина Стойчо Каравелов, той се оформил под влиянието на патриархалния бит, на планинската природа и легенди за местни хайдутини, на знанията, придобити в училището на Найдено Геров, на разнородните впечатления за живота в Турско през време на пътуванията с баща си по панаири и търговски центрове. Втори момент от вътрешното му развитие е животът му в Пловдив. Постъпил в гръцката гимназия — да се подготви за "тежък търговец" и да изучи "божите работи", той скоро се отворил от педантизма и схоластиката на училището и от шовинизма и проташкото високомерие в дома на настойника си грък. На третата година минал в епархалното училище на Н. Геров и И. Груев. Там се пробудил интересът му към фолклора, българското му самосъзнание, запознал се и с малочислените класични писатели. Враждата между българите и гърците приобщила към църковната борба, а социалните противоречия — към обществена дейност. Със жажда за учение заминал за Русия да постои във военното училище. В Москва обаче се записал слушател в историко-филологическия факултет на университета. Сближил се с Р. Жинзифов, К. Миладинов, В. Попович (един от първите ни добри детски поети). Младите патриоти образували да-во "Братски труд" (1860), което започнало списание със същото име, дето сътрудничели и Нешо Бончев, В. Теохаров и др. Съкмили Памятници на родния българ (издаван от Любен Каравелов, 1861 г.) и го издал със славянофилска подкрепа. Печатал политически и литературни статии в "Руский вестник", "С. Петербургские ведомости" и "Отечественые записки", битови и политически разкази, които издал под надслов "Страници из книги страданий болгарского племени" (Москва 1868 год.). Там печатил пътни си бележки — "Из записок болгар", две статии за празничните обичаи у българите и за Вук Караджич. Полското въстание в 1863 г. и каракозовският изстрел против императора от 1866 год. отекнали положението на борческата интелигенция, с която Каравелов бил в близки връзки. Заставили го да напусне Москва. В 1867 год. заминал за Сърбия с мисъл да бъде по-

лезен на народа си във връзка със събитията. В Бялград му се открил широк простор за дейност. Срещу политическата реакция там изникнало възроditелното движение сред младежта и интелигенцията — Омладина. Ведно с вождата на Омладина Светозар Маркович и Каравелов станал неин популярен идеолог. Убийството на Михаил Обренович (1868 г.) предизвикало преследване на омладниците. Каравелова обвинили като подбудител. Прекарал около 7 месеца в затворите на Вараджин и Буда Пеща. През март на 1869 год. той се озовал в Букурещ. След смъртта на Раковски българската демократическа емиграция се лутала в безпътна докле Левски почне своята организационна дейност в края на 1868 год. На 5 ноември починал да списва "политически и книжовен" вестник "Свобода". В него Каравелов проповядвал идеята за самостоятелно освобождение чрез всенародно въстание, подготвено от тайни революционни комитети в Турция, подчинени на Българския революционен централен комитет в Букурещ.

С ново име "Независимост" Каравелов го продължил (бр. 23 от 23.II.1873 до бр. 52 от 12.X.1874 г.). Издал и популярни книжки "Детска библиотека" и "Разкази за старовременните хора". Преживял с дълбока покруса обесване на Левски. Работил за сътрудничество с другите балкански държави. По идейни съображения изникнал конфликт между него и Ботева. Свэдата свършила с пълно късване между двамата. Огорчен, измъчен от мизерията, Каравелов не скръстил ръце и на 1.I.1875 г. започнал сп. "Знание", което излязло до Априлското въстание като орган на дружеството за разпространяване на полезни знания. Издавал и популярни книжки; неиздържаната "Кирил и Методий" (Букурещ, 1875 г.), христоматия Сокол (1876 г.). През 1876 г. прекарал в Бялград и когато избухнала сръбско-турската война, образувал чет, с който искал да мине в България, но паднал тежко болен. Злополучният край на въстанието и интригите го съкрушили. Във времето на Освободителната война служил като преводач на руската главна квартира. След Освобождението се установил в късо в Търново, дето пренесъл печатницата и продължил "Знание". Преместил се в Русе вече съвсем сломен от живота и болестта. Починал на 21.I.1879 г., тържествено погребан от народа и властите, които оплаквали "първия и най-голям българин".

АПОСТОЛ НА ИДЕЯТА ЗА ОБЕДИНЕНИЕ НА СЛАВЯНСКИТЕ НАРОДИ

(Продължение от стр. 1)
идеята за обединение на славянските народи. Тази идея придива известна цялостност на неговия не лишен от превратности живот. Достатъчно е да кажем, че още с първите си статии във в. "Московски ведомости" той се яви носител на тази идея. В статията "Сърбия и европейското равновесие" той иска да убеди европейското общество, че равновесието, за което толкова много държат известни среди в Европа, няма да се наруши, ако младите балкански народи — сърби, гърци и българи — направят опит да се освободят от турското иго. Докато на народите от източна Европа не се предостави свободата да наредят своя живот така, както те намират за добре, до тогава европейската дипломация ще има твърде много грижи. Още по-ясно се изказва той във втората от цитираните погоре статии — "Турция и славяните". Като твърди, че турците ще да си останат турци, както и да се стараят техните приятели англичани и австрийци да ги цивилизоват, той добавя, че за нас (българите) остава само една надежда — тази на Русия; но ние не смеем дори да се обърнем към посолството на тази стра-

на, защото ще си навлечем още по-голяма беда от турците. Но "ние горещо се надяваме на помощта на своите съплеменници сърби, черногорци, босняци и херцеговинци, с които ни свързват кръвни интереси".

Много по-свободно и нашироко разви Каравелов идеите си за необходимостта от сближение и обединение на славянските народи през 1867—1869 год. във в. "Голос". От многобройните му изказвания по този въпрос ще подберем само някои. В живота на народите, според нашия писател, се срещат епохи, които могат да се нарекат епохи на прелом, на поворот към новото. Те се подготвят издалече и бавно. Но когато настъпят, народите преживяват цели столетия в няколко години. Такава епоха е настъпила за южните славяни. Народното самосъзнание е узряло за големи дела. Необходимо е да се действа. Но действието срещу турската прогнила империя налага сближение между сръбската и българската народ. "В Бялград, — пише Каравелов в бр. 141 на в. "Голос" (1867 год.) — в настоящо време не говорят за друго, освен за московската изложба (станала през пролетта на 1867 год. М. Д.) и за Южнославянския

съюз, т. е. за славянската федерация. Мненията за този съюз са различни, но у всички целта е една: болшинство, както между сърбите, така и между българите, мислят да слезат в едно цяло сърбите и българите; всяко племе трябва да си има свои закони, език, литература, училище и т. н., но върховната власт трябва да бъде една — това ще бъде парламент, съставен от двата народа". В друга дописка, пак от Бялград (бр. 155, май 1867 г.) Каравелов пише: "Мнението за Южно-славянската федерация все повече и повече се развива и разпространява между южните славяни; даже хърватите извиха пълно съчувствие на своите братя и се отзоваха в полза на федерацията".

В специална прокламация към българския народ Каравелов кани сърбите и българите, словенците и хърватите, босняците и херцеговинците, черногорците и чехите да забравят политическата и религиозна вражда, която до този момент е живяла в гърдите им и да се прегърнат. "Петстотингодишното робство, мъките и страданията трябва да бъдат наши учители и да ни покажат пътя, по който трябва да вървим". А този път е "братство и дружба, правда и лю-

ПЪРВИЯТ РЕАЛИСТ ЛИТЕРАТУРЕН КРИТИК

В БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА ЕЗИКОВЕД И БИБЛИОГРАФ

от Г. КОНСТАНТИНОВ

Преди Каравелова българската белетристика притежава само няколко оригинални повести — от В. Друмев и Илия Блъсков, романтично-сентиментални по дух и похватност. Любен Каравелов, който се явява трети по ред създател на белетристични творби, изведнъж насочва това важно изкуство направо към нуждите на живота, като му възлага и смела пропагандаторска мисия. Белетристиката става средство за опознаване и въздействие на реална социална действителност — тя е вече оръдие на българската революция.

Този толкова рязък скок в развитието на младата българска литература може да се обясни чрез едно дълбоко вникване в идейните двигатели на българското общество и национално съзнание по онова време, както и чрез биографията на Каравелова. В годините, когато той изпява като обществен и писател, възродителният процес вече е поставил ясно като основна проблема на българското битие необходимостта от политическа свобода. А изключителното значение на Любен Каравелов се състои в това, че той можа — като писател и публицист — да даде конкретно, широко и възвишено хуманно съдържание на идеала за свободата. Тук му помага дългото и сериозно школуване в Русия, гдето от една страна славянофилите, а от друга — революционерите-западници, начело с Херцена, Чернишевски и Добролюбова, подхранват вродените му дарби, дават трайна, благородна, научна основа на неговия мироглед и насочват волята му към смелите изобличения на несправедливостите и грозотата в живота. Революционният радикализъм на Каравелова е органически свързан с руската обществена мисъл от шестдесетте години. Отношението си към задачите на българското политическо и културно развитие той оформя под мощното въздействие на Херцена и Чернишевски. Те заедно с Гоголя и Глеб Успенски, както и с украинската писателка Марко Вовчок, влияят решително и върху литературните му опити и върху идеологическите и техническо-похватни средства на неговата белетристика. Още първите разкази на Каравелова, печатани на руски език в руски списания, носят ярка реалистична подкладка дори и тогава, когато им е поставена задача да идеализират селския битов живот. Понататък в печатаните на събски език неговите повести и разкази реалистичната основа се разширява, тя е съзнателно, преднамерено дигна и предпоставена. Тук вече реализмът на Каравелова е неделим от революционните тенденции на неговия граждански светоглед. Реализмът — по примера на Херцена и Чернишевски — е предпоставен, защото дава възможност не само да се представят точни картини от социалната действителност, но и да се разтълкуват нейните отрицателни страни, да се изболчат ония, които спират правилното и свободно развитие на обществото. Защото Каравелов не е неутрален художник, не е пасивен наблюдател, а е преди всичко апостол на идеята за коренно преустройство на обществения живот, като се отстранят от него всички паразитни, реакционни, нравствено-грозни групи, съсловия, класи, индивиди. Белетристиката на Каравелова си поставя като първа задача улесняването на този процес:

тя посочва — дори със средствата на науката, историята и икономиката — пътя на общественото развитие; посочва тъмните гери на злото; посочва светлите носители на обновителните идеали, олицетворителите на обществената правда и на духовната красота. С други думи, белетристиката на Каравелова се изгражда върху типичните идеологични предпоставки на надделяващия в наши дни социалистически реализъм.

Когато през 1869—70 година дохожда в сред българската емиграция в Румъния и започва своята епохална дейност като журналист, писател и ръководител на революционната партия, Каравелов вече е създаден и напълно оформен идейни и художник. От своя страна, общественото и национално развитие на българския народ също вече е идейно изяснено, и е насочено смело към идеалите на свободата и най-възвишения хуманизъм. Тъй че Любен Каравелов се явява като призван от естествено историческо развитие ръководител на идейния живот на народа си. Онова, което е научил от руските революционни писатели като Херцен и Чернишевски и от народници като Глеб Успенски, го подпомага, за да може по-обхватно да вижда скритите двигатели на живота; то му дава и възможност да приобщи идейния живот на българския народ към възвишената устременост на най-напредничавата и благородна обществена идеология на своята съвременност.

Реализмът в литературата, който установява и завещава на поколенията Любен Каравелов, предполага основно научно познаване на социалната действителност, системен труд за овладяване на огромни обективни материали и възвишен, хуманен светоглед, чрез който познанията получават одухотворение, стават елементи на творческо претворяване и предвиждане.

„Всеки роман, всяка повест, всяка статия, всяко стихотворение трябва да имат цел поучителна, трябва да показват човеку неговата добра и лоша страна, неговия живот, неговата душа, желания, стрити и пр.“ (в „Свобода“, бр. 5, 3. XII. 1869 г.) — така Каравелов определя рамките, в които трябва да възникне художественото произведение, което „се ценят толкова повече, колкото по-дълбоко и по-вярно изобразява живота, а после по-поетически виражения, по-сладостта на езика и по богатството на изобразителността“. Ясно е, че основен предмет в издателската литература за Каравелов остава винаги и преди всичко жизнената правда, но тая жизнена правда трябва да бъде възприсъждана „просто и по-напълно“, за да бъде разбрана от народа, за който тя е предназначена. „Дайте на народа, щото му трябва, и бъдете уверени, че той ще ви разгърне обятията си... и той ще ви съчувствува“ (в „Свобода“, бр. 32-27. VI. 1870) — така се обръща нашият критик към българските писатели, като не забравя да им припомни, че „да бъде човек литератор и да учи другите не е така лесно, както обикновено мислят мнозина“ (в „Свобода“, бр. 32-27. VI. 1870). Задачите, които стоят пред тогавашния български писател, са ясни на Каравелов и формулирани от него категорично и точно: „целта на съвременните писатели е да осмислят всичките нечистотии, които окръжават от всяка една страна и да „охранят честното, чистото, бедното и убогостта, с една дума, ние трябва да бъдем синовете на сегашното време и да се борим със съвременното зло“ (Независимост, бр. 28-21. III. 1873). Значи — сюжетите трябва да са актуални. Каравелов будно следи литературните прови на българската книжнина и никога не отминава явления, които заслужават по-строго отношение. „Бездарните писатели (чието поезия той нарича „синигерска“), неспособните вестници са морални убийци на народа.“ Той признава за художествени произведения само „Иванку“ на Друмев, някои от драмите на Войничков и пише с много възторг за сборниците от народни песни на Бр. Милединов и Веркович. Едно нещо обаче той ненавижда и кори особено много — похвалбата на чужди произведения, което той напълно определя като „чисто шарлатанство, хайдутиштво“. По повод появата на една такава неудачна преработка („Изпалнат търговец“ от Пишурке) той съветва строго, да се превежда точно, правилно, като се сочи оригиналният автор и въстава остро срещу свободното и често пъти съвсем бездарно прекрояване на чужди произведения. В критичните си изказвания той не забравя и народното творчество. В него „се вижда и съвременният човек и животът на предшествуващите поколения“; а по-надолу — то (нар. творчество)

От ЙОРД. АВРАМОВА
асист. в Библиографския институт

„не лъсти и не крие човешките слабости“ (Свобода, II бр. 13, с. 413), което в същност е най-ценното художествено достойнство според Каравелов.

Знаменителен факт е, че той държи твърдо на критичните си убеждения за художествена правда и жизненост и храбро ги прокарва в собствените си поетически произведения.

В критическите си статии и рецензии Каравелов обикновено обръща внимание и не стила и на езика на произведението, което разглежда. Натруфеният и неестествен език винаги го дразни и принуждава да прави остри и саркастични упреци. Той не разбира, защо все още има книжовници, които дават древнославянска украса на съвременния български език, когато той (български език) е добил вече нов облик. „Езикът върви зедно с образованието и падежната на народа“ (Българска пчела, II, 1864, бр. 6). Каравелов, макар че не е филолог, правилно схваща пътя, по който минава езикът на даден народ в своето развитие, успоредно с напредъка и упадъка на тоя народ. И най-важното е, че той без никакво колебание и без каквито и да било условия поставя живата народна реч в основата на българския книжовен език — всеки „трябва да се държи за народния език... и да пише на народното разговорно словосъчетание, което е създадено самият народ“ (Българска пчела, II, 1864, бр. 3). За Каравелов е съвсем ясен езиковият път на българския книжовник тогава, когато мнозина наши книжовници изпадат в крайности и със собствените си езикови възгледи създават истински хаос. Той не остава равнодушен към граматиките на Н. Геров, Момчилов, Богоров и пише открито: „който иска да напише граматика на българския език, той трябва да тури за основа живия български език, който се говори днес в България, а не

Майката на Л. Каравелов — баба Неда

сам да прави правила за българската граматика“. Обявява се против чуждите, не обича архаизмите и неологизмите, които някои наши книжовници употребяват тогава. Крайният пуризм на Богоров също го дразни и той не пести нападите си към делото на „нашия славнейши филолог“. Не по-малко злъчен е в отнoшението си към езика на Жинзифов и Пърличев, които пишат на различни наречия. В специална статия върху преводните и оригиналните стихове на Жинзифов, Каравелов се спира и на езика му, като го упреква, че употребява езикови особености и различни български наречия, за да получи съответните рими, когато, според него, би могъл да пише само на македонско наречие. Някой си Мачуковски пък писал граматика на македонско наречие, а Каравелов бележи, че граматика може да има само книжовният български език, или пък да се напише сравнителна граматика на българските наречия — „ние сме длъжни да сближаваме наречията, а не да ги отделяваме“.

Забележително е, че Каравелов, който не притежава филологическо образование, прещенява и разрешава така непосредно и правилно нашите тогавашни езикови проблеми.

Най-малко позната е дейността на Л. Каравелов като библиограф. През 1868 г. в „Журнал Министерства народного просвещения“, част 138, се явява на руски език критичен преглед, под заглавие „Ожюнославянская библиография за 1867 год.“, направен от Л. Каравелов. Тук са рецензирани от него 7 сръбски и 2 хърватски научни съчинения, появили се на бял свят през 1867 г. Тия рецензии разкриват интереса на Каравелов към сръбската и хърватската историческа и филологическа книжнина, както и хубавите му настрояния в полза на славянското сближение. Идеята за повече близост между славянските народи той подчертава още в предговора към библиографията, а сетне, в рецензията за сръбската граматика на Бошкович, той изтъква мисълта, че изучаването на сравнителна славянска граматика в училищата ще помогне много за постигане на културно сближение между славяните: „без этого изучение (на сравн. граматика) невозможно скоро достигнуть той цели, к которой стремится каждый славянин, т. е. нельзя дойти скоро до литературного единства славянских племен“ (Ожюнославянская библиография за 1867 г., с. 891).

Л. Каравелов като слушател в Московския университет с Петър Тодоров и Константин Миладинов.

ОТРАЖЕНИЕТО НА ФРЕНСКАТА РЕВОЛУЦИЯ ВЪРХУ ИДЕОЛОГИЯТА НА КАРАВЕЛОВ

от Н. КОНДАРЕВ

Не съществува никакво съмнение за огромното влияние на идеите на френската революция върху народите извън Франция в края на 18 и през 19 век.

Това влияние прониква и в сред балканските народи, пъшкащи тогава под турско иго и дава своето силно отражение върху българското, сръбското, черногорското и гърцкото национално-революционно движение. Разбира се, това влияние не идева от въздуха — то прониква и се проявява от деятелите на това движение, главно от неговите най-ярки представители. И смело можем да кажем, че то е намерило най-дълбок израз в идеологията на Любен Каравелов, в неговото творчество, в неговите революционни статии и в програмата на българския революционен централен комитет, която той изработва още в 1870 година. Преди всичко, това е влиянието на идеите на френската революция за свобода, равенство и братство, за решителна борба против феодално-крепостническия строй, против коронясаните тирани.

Идеята за освобождение на народите от това феодално-крепостническо иго, както и за освобождението на нашия народ от вилнеещата тогава турски башибозук, изпъкват на преден план. И Каравелов е напълно уверен в благотворното въздействие и силата на това освобождение за творчеството и напредъка на нашия

народ и за това на всички народи. „Ние желаем за себе си — се казва в програмата на Б. Р. Ц. К. — свобода народна, свобода лична и свобода религиозна, с една дума — свобода човешка и затова желаем такава също свобода и на нашите приятели съседи. Ние не желаем да владеем над другите, затова не позволяваме (позволяваме Б. М. Н. К.) да ни владят и другите“.

Но Каравелов знае, че тази свобода се погизва най-грубо от всеки деспот и обявява за съюзници на революционното движение само трудещи се „измъчени от труд и сиромашия народи“.

„Ние нещеме да работим — казва се в програмата на Б. Р. Ц. К. — ни с едно деспотическо правителство, ако това правителство да бъде съставено даже из нашите рождени братя; наши съюзници трябва да бъдат само поробените и измъчените от тежки трудове и от сиромашия народи, каквито сме и ние сами“.

Навсякъде Каравелов дава дълбок израз на своя стремеж за освобождение на народа ни. В програмната статия на в. „Свобода“ той пише: „Свобода трябва на българския народ и свобода пълна, свобода българска“.

С всички сили Каравелов работи за тази свобода — пише статии, отправя позиви, съставя програма за борба. Навсякъде пред него стои една цел и една задача — освобождение на поробените тогава от турските власти български народ.

С ясни изразни средства Каравелов се стреми да обясни нуждата от свобода. „Както е потребно — се казва в програмната статия на в. „Свобода“ — на земните животни въздух, така също за човека е потребно, най-напред от всичко, свобода“. Точно това прокламира и Френската революция — свобода за човека, където и да се намира той, свобода за страдащите и борещи се против всяко икономическо и политическо потисничество народи.

Разбира се идеите на френската революция са отминали етап на борби. Днес прогресивното човечество се вълнува от идеите на великата Октомврийска социалистическа революция, на която скоро чествувахме 30-годишнината, от идеите на намиращото се на много и много по-висока степен на развитие и напредък човечество, от борбите на родите за пълно и окончателно освобождение от игото на империализма и реакцията. Но идеологията на Каравелов и на нашите възрожденци и днес са едно, указание за тяхната вяропност и преданост към нашия народ, за техния творчески патриотизъм и тяхната самопожертвувателност за извоюване и запазване на нашата национална независимост и свобода.

ЕТНОГРАФИЯ

от ХР. ВАКАРЕЛСКИ

Заслужава особено внимание „Моето пътуване по Стара планина“ (Букурещ 1872 г.) на Панайот Хитов, редактирано от Л. Каравелов. Всичко в книгата принадлежи на Хитов, но езикът и стилът говорят по-ясно, че имаме истинския Каравелов, „редакция“: наличните народни песни са достояни за един изключително чувствителен естет, какъвто може да е бил и Хитов, но какъвто по-полюжително е Каравелов. Това, както и всестранната изисканост на обнародваните от Каравелова, гдето и да било, народни песни и други битови материали, го издига до качества на Караджичовото дело у сръбите. Духовното им „средство, въпреки, личи и в постоянния интерес на Каравелова към Караджича. Той именно му посвещава голяма биографична статия още в Москва („Филологическа записка“ 1867 г., кн. I). Но ако той не даде фолклористично количество, което да позволи едно съизмерване на творчествата им, той не може пък да бъде укорен в известни слабости по отношение на някои материали, каквито слабости тежат на съвестта на големия сръбски народоуц.

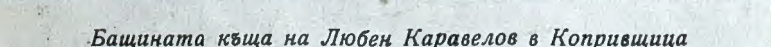
С няколко думи: Любен Каравелов тепърва има да бъде проучван като етнограф. Засега може да се каже, че: 1) той даде значителен принос от фолклорни материали в книжницата ни — „Паметници нао. бълг. Болгар“, със „Записки за България и българите“, народни песни, повести и разкази; 2) запази постоянство в правдивото наблюдение и описание на бита, на която висота не устояха напр. Веркович, Раковски и др. негови съвременници; 3) той е първият изяснител на фолклорните факти чрез обективно сравняване и съпоставяне, а не чрез патристични превзети идеи; 4) поетическата завършеност на народната словестност е решително равнопоставена с фактите в мотива.

Един от ония възродители и борци за българското освобождение, които грядат своята дейност и върху вродена любов към народния бит, е без съмнение и Любен Каравелов. Съзнание за качествата и значението на родния си бит, той добива главно от учителя си Найдено Геров в Копрявица и Пловдив и от дългите обиколки, които е правил като момче с баща си из българските краища. Навред той наблюдава дейно творчеството на народа, възхищава се от него, записва и запаметява типичности и характеристики. И когато иска да изтъкне необикновената цена на българския дух, той отпраща всекиго в отечеството си: „Да му покажа... (и) моя народ с неговите бели къщици, с неговите песни, с неговите празнични обреди...“ А обредите, които някои биха сметнали за „езически“, за него имат великата заслуга да съдействуват „щото на известно място да изречем непременно ние, българите, а не гърците“.

Истински фолклорист, Каравелов, за разлика от всички свои съвременници, притежава сравнително най-правилни начала за работа в тази област. Той е познавал трудовете на бележитите филолози и фолклористи на времето си като Караджич, Срезневски, Буслаев, Пилип, Григорович, Богшич, Хан и мн. др., от които възприема правилното критическо отношение към научния материал. Тази негова ерудиция личи в статията му, поместени в редица руски вестници и списания през годините 1861—1867 г.

Капитален труд на Каравелов във фолклористиката представлява книгата „Паметници на родния бълг. Болгар“ (Първа книга, Москва, 1861 год.). В нея са обнародвани 3,000 пословици, някои с много ценни пояснения, пълен народен календар (обичаи), голям списък на лични имена и много легенди. Материалите са от всички български краища, като преобладават коприянски. Всички материали, дадени на руски език, са без каквито и да са намесвания от страна на съставителя. Затова имат всичката цена на достовер-

ЖУРНАЛИСТЪТ

ПЕЧАТНИЦАТА НА КАРАВЕЛОВ

След спирането на в. „Независимост“, Л. Каравелов нарекъл печатницата си „Знание“. След това той се сдружил с Д. В. Хранов, редактор на в. „Стопан“ и печатницата била наречена „Знание на Д. В. Хранов и Сие“, а през 1875 год. печатница „Д. В. Хранов и сие“. Самият Хранов обаче останал в Русе и не взел участие в ръководеното на печатницата. След Освобождението той заел служба при Пловдивския губернатор, а Каравелов побързал и пренесъл печатницата в Русе, дето се сдружил с Н. К. Жейнов и отворил печатницата при Байлакъл джамия. Една част обаче, заедно с машината „Кайзер“, той пренесъл в Търново и я настанил в изоставената джамия Баждарлък, а след разрушаването на последната я пренесъл в една къща срещу чистилище „Надежда“. Там той издал 5 книжки от сп. „Знание“. На 21 януари 1879 год.

Машината не е работила в последно време. Тя е била пазена като музейна старина, докато по време на бомбардировките през 1944 год. е била разбита и превърната в купчина желязо. Машината-ветеран, която е дала сигнала за българската национална революция, не е непоривима. Тя може да се сглоби и да заеме мястото си в някой музей. Директорът на виенската фабрика „Кайзер“ е давал на Г. Глушков половин милион за нея, понеже тя била първата машина на фабриката му, но той не се съгласил да я продаде, защото знаел, че машината е национална реликва. Сега той я подарява на българската държава. Трябва само някой да отиде и да я вземе и, разбира се, да се грижи за нейното съхраняване. Но да не стане късно. Бовевата преса вече изчезна . . .

С. Н.

C. H.

Когато на 7 ноември 1869 г. Карелово започва своя бележит вестник „Свобода“, той поставя на уводно място добре известната си статия за свобода, потребна за човека, „както е потребен на земните животни въздух, а на рибите — вода“. Идеята за свобода на българите е основана на идея във вестникарското дело на Карелово. За него свобода е предпоставка за всичко останало. Но как да се постигне тя? Свободата не се дава. Тя може да се извоюва.

Бюстът-паметник на Л. Каравелов в Парка на свободата в София, работа на А. Николов

Неговият социализъм не може да надскочи границите на руския утопичен социализъм от неговото време. Каравелов не намира в българската действителност основания да отиде по-нататък и свършва с идеите на сръбския радикален социализъм: република, демократия със социален отенък, Дунавска федерация, южнославянско братство. След Освобождението, при вече доста изменени обществени условия, неговите идеи става изходна точка за мнозина отия, които станаха действителни социалисти в смисъла на научния социализъм.

В двата вестника „Свобода и „Независимост“ Л. Караев лов изпъкна като първостепенен журналист. Той беше с

СТОЯН НЕЙКОВ

БЪЛГАРСКАТА ЖУРНАЛИСТИКА*)

*) Тази статия и писмото до проф. Погорин са ни дадени от г. проф. Мих. Димитров, който е приготвил книга, съдържаща неизвестни до сега статии и документи на Любен Каравелов, печатани в руските вестници от 1862 до 1869 година. Книгата ще бъде поставена под печат през текущата година.

ДИСТ

*) Шапка (Тубура).
**) Враня се намира в северна Македонија, недалеку од Албанија.

Запознаването на двамата водачи на националната революция датира от времето на Втората легия — най-голямото дело на Добродетелната дружина („Старите“), което, с руска благословия и съдействието на сръбското правителство, бе създадено в Бялград.

През февруари 1867 година Любен Каравелов се установява в сръбската столица и по всяка вероятност още същата година двамата водачи са имали случай и възможност да се срещнат и запознаят. През свободното си време по събудените легииониери посещаваха Каравелова в дома му на Стара Варош. При тях посещения, предполагам, да е вземал участие и Васил Левски.

Стоян Заимов наддени влиянието на тези срещи и наложил убеждението, че Левски е идеен ученик на Каравелова, който заедно със „социалистическите утопии на Сен Симона“ проповядвал да се изостави четническата система, а да се иде между народа и се преогне делото на масовата организация (В. Левски, София, 1895, стр. 39—40). При една от тези проповеди на Каравелова, който не участвувал в легията, Левски, според някои спомени, извикал: „Аз ще свърша това!“ (Д. Т. Страншмиров, Комитетското десетолетие, сб. „България 1000 години“, София, 1930, стр. 879). По това начин, според Заимова, „скоомната къщица на Наталия Каравелова била един вид висше училище“, в което Левски се проинкнал от духа на новите идеи.

Това схващане на Заимова владее дълго време умовете, защото нямаше нищо по-естествено от това да се мисли, че Каравелов със своя авторитет, с творческото си дело и с широкото си образование ще е упражнил решително въздействие върху идеята за формиране на недостатъчно образование Левски. Обаче още Евгений Волков изтъква, че това желание на Ст. Заимова „да представи Левски като идеен последовател на Каравелова, съвсем не отговаря на действителността“ (Хр. Ботев, сб. на Българската академия на науките, кн. XV, София, 1921, стр. 87). Нещо повече дори: в идеите на Левски Волков не вижда „никакви елементи от мирогледа на Каравелова, с изключение на някои общи формули“.

Преди всичко срещите на двамата дейци в Бялград от 1867 г. не са били тъй чести, както би могло да се помисли. Левски е бил в Бялград в края на август или началото на септември 1867 г., тъй като четата на Панайот Хитов, в която Левски беше знаменосец, преминава сръбската граница на 4 август с. г. В началото на 1868 г. Левски боледува продължително, а през март с. г. Каравелов е принуден да напусне сръбската столица.

Ст. Заимов не обяснява, защо проповедите на Каравелова указват такова решително

влияние върху Левски, а не върху някои от останалите легиионери, посещаващи дома на Каравелова. В действителност това въздействие не съществува, защото промяна във възгледите на Левски и след срещите му с Каравелов няма. Както е установено вече, той сравнително още дълго време стои там, отдето бе тръгнал. Голям реалист, Левски сам бе останал с известно съмнение в душата си, когато след похода из Балкана с четата на Панайота се прехвърля в Сърбия. Той не можеше да не схване незадоволителните резултати от дейността на четите. Още преди да се срещне с Каравелов, бъдещият апостол сам, от личен опит, бе преценил твърде реално четата като средство за борба и извоюване на свободата. Но все пак те не бяха, казали своята последна дума. И за Левски развитието на идеята за организационно четничество не бе още приключило.

Макар по-късно двамата дейци да се сближават и работят заедно, те се формираха самостоятелно, независимо един от друг, и по свои собствени пътища обединиха силите си в името на националната революция. Каравелов формира политическите си възгледи откъм, по чисто идеологичен път. Под влияние на руското народничество от 60-те години на миналия век, Каравелов си изгради един светоглед, който се отличава със своя радикализъм, любов към народа, култ към свободата и жагда за справедливост. Възнегуващ още в България срещу потисниците на народа, наблюдавал и на родна почва социалните противоречия, Каравелов възприел новите идеи с всички пламък на душата си, и лютошайки се непрестанно между просветителя, политика и революционера, той им остана верен до края на живота си. Тръгнал от революционния демократизъм на руските народници, Каравелов конкретизира в Бялград своите идеи и като погърна идеята за Балканска федерация, естествено и неизбежно дойде до мисълта за повдигане и освобождаване преди всичко на своя народ.

Левски вървеше към тази цел по съвсем различен път. Свободен от всяка идеология, той започва като буден българин, който иска да служи на нагода си и му бъде полезен. Надарен с трезва мисъл и наблюдателен ум, Левски расте успешно с развитието на самия живот. Независимо и самобитно, той следваше пътя, който черташе историческото развитие на народа и неговото освобождение. Той определя тяхната насока. Непосредственият му опит и изключителна прозорливост са главните елементи, чрез които той изгражда своя светоглед.

ИВАН УНДЖИЕВ

В началото на 1875 г. избухна историческата „свада“ между Каравелов и Ботев. Двумата революционери, другари и „братя по чувство“, делили хорски укори, неволи и глад, се разделиха и си отправиха обидни думи.

Това не беше лично недоразумение, а дълбоко принципно различие. Чрез Каравелов и Ботев говореха две идеологии, два мирогледа, две обществени класи — тази на дребната буржуазия и на българската беднота.

И двамата не бяха саморасли дейци. Живели и учили в Русия, в различна историческа обстановка и среда, те пренесоха на българска почва идеите на два различни момента от развитието на руското освободително движение.

Каравелов закъмрях идеите на 60-те, а Ботев — тях на 70-те години. И макар времето между тях да е твърде малко, идеиният им облик е съвършено различен.

През 60-те години върху младото поколение господствуваша идеите на Чернишевски и Херцен, а през 70-те — идеите на Бакунин и на Лавров. След неуспешния изстрел срещу Александър II, Каравелов напусна Каракозците и заживя с просветните кръжоци. Тук се оформи мирогледът му, тук се изработи тактиката му. Каравелов спира върху влиянието на Чернишевски и Херцен. По-късно мина към социал-радикализма на Херцена, направи преход към тясно-българския национализъм и се примира с „освободителния“ руски царизъм.

Ботев замина за Русия, когато в прогресивната обществена мисъл се явиха нови влияния. Закърмен с най-свободолюбивите идеи на Русия, Ботев не се откъсна от тях, а ги разшири и доформи в Румъния чрез литературата, която получаваше на възраст от Цюрих, Лондон и Дувър и чрез лично общуване с ви-

Любен Каравелов (в средата), Цани Гинчев (вторият от ляво — I ред), Ст. Стамболов (първият в ляво — I ред), г-н. Д. Николаев, Олимпий Панов и др. (1878 г.)

нилия католика Цанков в отстъпничество и отказали да му помогнат, а поради това и вестник „България“ временно бил спрял. Католичите обаче се нуждаели от орган и те се обвърнали към редактора на „Дунавски лебед“, като не успели да го привлекат на своя страна, те се постарали да склонят Бурмова, редактор на „Български книжници“, но Бурмов, както и Раковски, се отказали небаголаждливо. И чудно ли е, че след всички тези неуспехи католичите имат намерение да се обвърнат към турското правителство и вестникът, който ще излиза под покровителството на Портата, ще бъде, без всякакво съмнение, орган на католичите. Но не може да има никакво съмнение в това, че във вестниците, издавани от българите, ще се появи походящ отпор на католическо-турския орган. Български вестници има достатъчно и не може да се каже, че за кратко време не са имали светло бъдеще.

Ето списъкът на тези списания: Цариградски вестник — седмичен вестник, политически и литературен, излиза всяка събота, по един печатен лист, голям формат (цена 7 сребърни рубли абонамент), изпраща се по всички градове на Турция, Русия и Австрия. Редактор А. Екзарх. Издава се в Цариград. Абонаментът става в самата редакция и в Одеса, в кантората на българина С. Тощкович на улица „Италианска“. Цариградски вестник — политически вестник, излиза три пъти в седмицата — всяка събота,

от д-р КОНСТ. КАНТАРЕВ

дни представители на движението като Нечаев, Петровски, Судзильовски и др. Кolkото Каравелов минаваше към умерените позиции на буржуазния радикализъм и либерализъм, толкова Ботев отиваше на ляво към най-свободолюбивата доктрина за обществено преобразование.

Два коренно различаващи се мирогледа — Каравелов и Ботев — умереното и революционно крило на българското освободително движение.

Ботев, а с него Левски и прогресивната младеж, подчертаваха социалното преимушество в бита на българския народ. За тях той имаше социалистически инстинкти и беше революционер по природа. Каравелов отричаше това.

Ботев схващаше революцията като дълбоко преобразование на обществото в икономическо, политическо и духовно отношение. В социалната революция виждаше и освобождението на България. За Каравелов тя е чисто национал-политически акт, изпразнен от социалното му съдържание. Премахване турската власт и създаване демократична българска държава — ето тясната и конкретна програма на Каравелов.

За Ботев народната свобода се обуславяше и от икономическия фактор. Докато народът е под икономическата зависимост на чорбаджии и лихвари, не може да бъде свободен. Частната собственост е кражба. Тя трябва да се замени с комунистическата. Само икономически и политически освободеният народ е действително свободен. Затова революцията е социален преврат, а не политически.

Каравелов не засягаше икономическия фактор. Той си остана не само „идеалист-революционер“, но и политик-либерал, когато не тревожат съществувателно икономически отношения.

Омразата му към чорбаджиите идва не от отрицание на частната собственост и капитала, а от факта, че те, чорбаджиите, са органи на турците и не симпатизират на народната борба.

Макар, носейки идеите на 60-те години, да не моаеше другите народи, да нямаше завоевателни стремения, макар да не беше шовинист, Каравелов си остана просветен патриот от най-добър калибър. Ботев беше буден космополит. За него „само разумният и братски съюз между народите е в състояние да унищожи теглитата, сиромашията и паразитите на човешкия род и само този съюз е в състояние да въдвори истина, свобода, братство, равенство и щастие на земното кълбо.“

За разлика от черковниците, за Каравелов разрешението на черковния въпрос беше в зависимост от политическата свобода. „Когато ние достигнем своята политическа свобода, то и черковният въпрос и сичките други ситни и едри въпроси ще се разрешат сами по себе си.“ Кolkото и да го оставяше на заден план, отношението на Каравелов към него не беше отношението на атеист. Той не отричаше религията и черквата. Ако мразеше попове и владци, това се обуславяше от същите причини, по които мразеше и чорбаджиите: угонничеството им на турската власт и инертността им към освободителното движение. За него свещеникът е полезен фактор. „Изобщо, трябва да се признае, че свещеникът е сичко за българина.“ Кolkото Каравелов пише: „Свобода да нече екзарх, иска Караджата“, той изразява само едно тактическо, а не принципно-атеистическо схващане. Каравелов иска „нашият синод да употреби сичките си сили, за да основе една или две семинарии, в които да се приготвят наците бъдещи владци, архимандрити и попове. Защото в противен случай „сечи български напредък в нравствено отношение е невъзможен.“

Позициите на Б. по тоя въпрос са прямо противоположни. Той е атеист. За него религията не само, че не е необходима за народа и не е залог за нравствено усъвършенстване, а е спирачка на всякакъв прогрес. „Един от най-важните врагове на историческия прогрес и свободата са били, а може би още дълго време ще бъдат, духовенството и религията.“

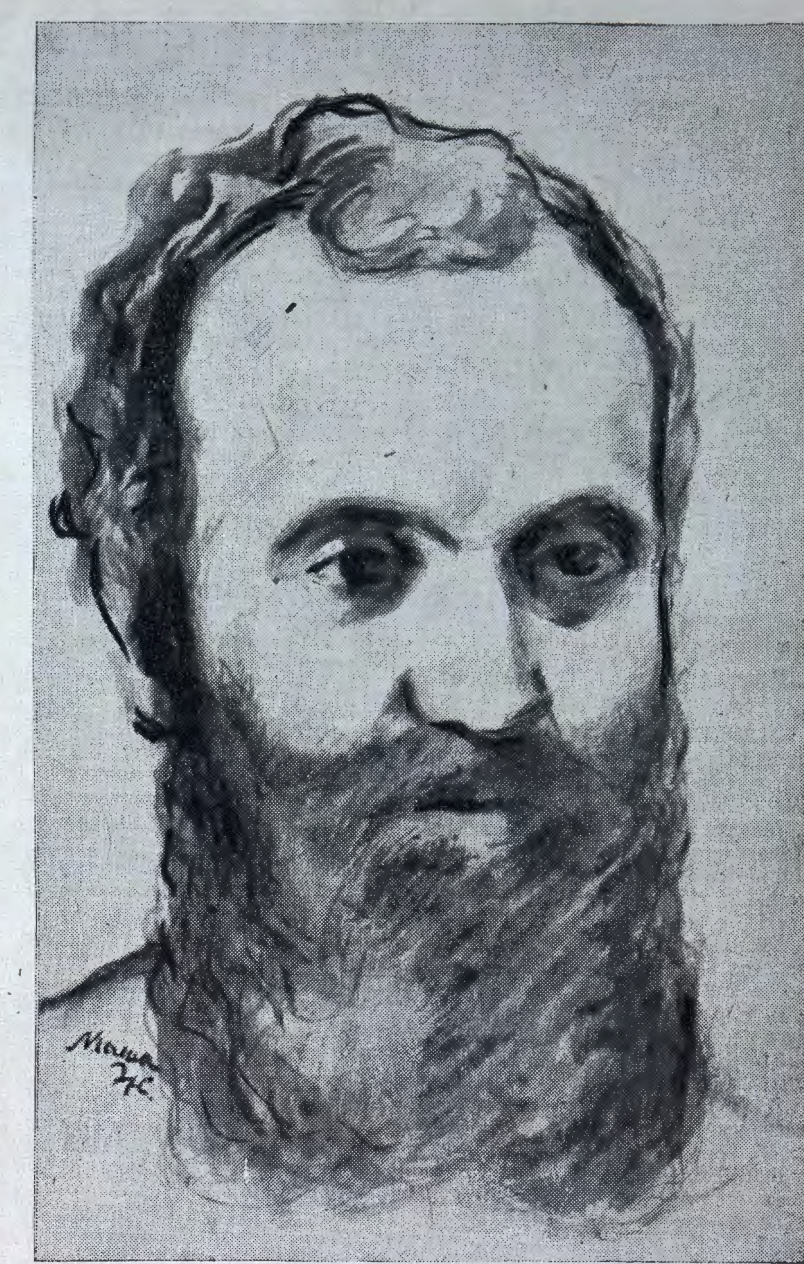
Що се отнася до Дунавската конфедерация, К. държи за нея. Обаче разликата в разбиранията му с тях на

матика, или Н. Чалков за кометизация. В Български книжници и в другите два вестника (цена 7 сребърни рубли) редактор Д. Цанков издава се в Цариград. Записването става в редакцията на Пера. България още от самото начало става на най-ревностен защитник на българските интереси, мъжествено отстоява правата на народа; неговата насока е в чисто народен дух и в духа на съвременната наука, но това не продължи много и той се превърна в орган на католичите, а българите престанаха да го получават, като се отказаха и от Цариградски вестник, не намирайки в него съчувствие към народното движение. Но както и да е, отначало България все пак имаше голямо влияние върху пробуждането на българина, съдействуваша за разпространението на знания и пряко поставя народа на пътя на самосъзнанието. Сета България отново започна да излиза със своята стара насока. Г. Цанков, както преди, среща отново всеобщо съчувствие между учените българи.

Български книжници, — литературно и политическо списание, излиза два пъти в месеца (цена заедно с изпращането 9 ср. рубли); редактор Найденов. Издава се в Цариград. Записването за Русия става в Одеса, в кантората на Тощкович, на улица „Италианска“. В самото начало редактор на Книжници беше Д. Мутев, човек учен, който започна да помества в своето списание много хубави статии, оригинални и преводи. Списанието беше посрещнато от народа с радост и мнозина се записаха за него, но никой не го четеше. Статията, която се поместваха в Българския, бяха като напр. всичко, което Кръстевич написа за българската гра-

матика, или Н. Чалков за кометизация. В Български книжници и в другите два вестника (цена 7 сребърни рубли) редактор Д. Цанков издава се в Цариград. Записването става в редакцията на Пера. България още от самото начало става на най-ревностен защитник на българските интереси, мъжествено отстоява правата на народа; неговата насока е в чисто народен дух и в духа на съвременната наука, но това не продължи много и той се превърна в орган на католичите, а българите престанаха да го получават, като се отказаха и от Цариградски вестник, не намирайки в него съчувствие към народното движение. Но както и да е, отначало България все пак имаше голямо влияние върху пробуждането на българина, съдействуваша за разпространението на знания и пряко поставя народа на пътя на самосъзнанието. Сета България отново започна да излиза със своята стара насока. Г. Цанков, както преди, среща отново всеобщо съчувствие между учените българи.

Български книжници, — литературно и политическо списание, излиза два пъти в месеца (цена заедно с изпращането 9 ср. рубли); редактор Найденов. Издава се в Цариград. Записването за Русия става в Одеса, в кантората на Тощкович, на улица „Италианска“. В самото начало редактор на Книжници беше Д. Мутев, човек учен, който започна да помества в своето списание много хубави статии, оригинални и преводи. Списанието беше посрещнато от народа с радост и мнозина се записаха за него, но никой не го четеше. Статията, която се поместваха в Българския, бяха като напр. всичко, което Кръстевич написа за българската гра-

Маша Живкова — скица по оригинала, даден на стр. 8.

левицата е огромна. Докато Б. е за федерация на самите народи свободни, независими „в своята собствена къща“, К. е за конфедерация на правителствата на славянските народи. И съвършено върно Евг. Волков разделя национал-освободителното движение на две: конфедералисти държавници и федералисти-народници. В тия понятия е вложена същността на обществено-политическия мироглед на двете крила и е очертана дълбоката пропаст, която ги разделя.

По природа, по дух и възпитание К. беше просветител. Но той бе честен, предан всецяло на идеята за народната свобода, за да приеме и революцията като средство за това освобождение. Епохата, в която живя в Букурещ, беше епоха бурна, революционна, с бунтовен заряд на мисли и действия, поради което той не можеше да остане пасивен. В революционното движение той живя с такива смели и делови личности като Левски и Ботев, които не можаха да не запалят и неговото честно и любящо сърце и да го спечелат за делото на бунта и революцията. Но просветителят не престана да живее никогата Каравелов. Въпреки революционните проявления той остана главен двигател у него и ръководител на мислите и действията му. И ко-

гато половинчатият революционер се разочарова от своя път, надмощие взе просветителят. К. се върна при първоначалните си идеи. Той намери себе си. В такъв смисъл твърдението за „завой“ и „кризис“ в душата на големия възрожденец изглежда неправдоподобно. К. не влезе в конфликт със себе си, затова и не изживя криза. В същност той смени тактиката и тръгна по пътя, който сочеше природата му и оня склад на мисли и идеи, които беше придобил в Русия.

Каквито и да бяха различията между К. и Б., няколко неща ги свързваха в неразделната дружба малко до преди героичната смърт на по-младия брат: голямата обич към българския народ, голямата обич към свободата и ненавистта към тиранията, безпределният идеализъм и всестойност на народна борба. И още, еднаквото схващане за четничеството, като отживял етап, и вътрешната революционна организация, като единичък верен и сигурен път към освобождение. В тая организация вложиха честно и искрено всичките си сили еднакво великият апостол на свободата Левски, Каравелов и Ботев.

Свободният народ им дължи еднаква почит и признателност.

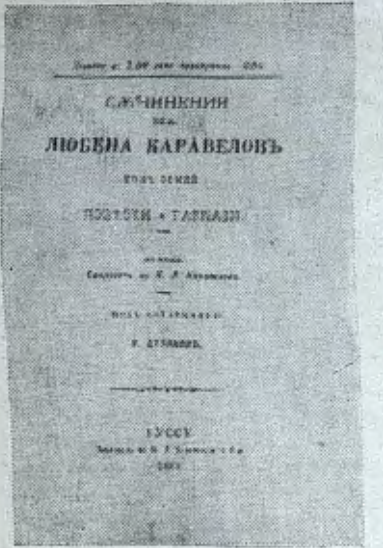
Ако между писателя и започнал журналистиката в България, живяла в Бялград, Дружеството откри няколко личности, в Пловдив, Търново, Велес и др. Началникът на дружеството е Х. Давидов. Освен това в Пловдив английското библейско общество откри магазин, където прави търговия с духовни библейски книги. При това положение на народното просвещение журналистиката по необходимост трябва да получи голямо значение. Сърбия, Херцеговина, Босна и Черна гора започват друг живот и уличат със себе си и България. И много важно би било, ако в този момент начело на българската журналистика би застанал човек, не толкова истински просветен, колкото истински син на своя народ.

Л. КАРАВЕЛОВ

(Статия поместена във в. „Московские ведомости“ 1862 г.)
Преведе от оригинала: Цв. Желева

ЛИТЕРАТУРА ВЪРХУ ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ

Материали събрани и обработени в Български библиографски институт

Корича на първото издание на Каравеловите съчинения, под редакцията на С. Стоянов

В хронологически ред на публикациите

МАРКОВИЧ, Св. Певанье и Мишлене. — Матица, III, 1868, бр. 33, с. 769—772, бр. 34, с. 793—795 [За Л. Каравелов с. 770].

Младия БЪЛГАРИН Любен Каравелов и другия му Владимир Иванович, сръбският литератор. — Народно дело, II, 1869, бр. 11, с. 43.

Книжечко БЕЛЕШКИ Любен Каравелов. — Матица IV, 1869, бр. 36, с. 282—283.

В. Каравелова изкушени. — Българин, II, 1879, бр. 127, с. 1—2.

ПЪПИН, А. Н. и В. Д. Спасович. [Любен Каравелов]. В: Пъпин, А. Н. и В. Д. Спасович. История славянских литератур. Т. I. 1879, с. 48, 96, 118, 121, 126, 130, 235.

БОБЧЕВ, Стефан С. Л. Каравелов. Неговият живот и книжовна дейност. — Наука, I, 1881, кн. 1, с. 18—32; кн. 2, с. 115—124.

ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ. (Превод от хърватски вестник „Hrvatska vjesta“) — Търновска конституция, I, 1884, бр. 91, с. 2.

ПОРТРЕТЪТ на Любен Каравелов. — Южна България, II, 1884, бр. 91, с. 2—3.

РИЗОВ, Д. Пред гроба на Любен Каравелов. — Търновска конституция, I, 1884, бр. 62, с. 2—3.

Г. Славното празнуване паметта на покойния български писател Л. Каравелов. — Търновска конституция, II, 1885, бр. 120, с. 2—3.

Литературната ДЕЯТЕЛНОСТ на Л. Каравелов. — Отечество, II, 1885, бр. 22, с. 9—11; бр. 25, с. 9—10.

Един исторически ДОКУМЕНТ от политическата дейност на Любен Каравелов. — Отечество, II, 1885, бр. 17, с. 11—12.

ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ. — Отечество, II, 1885, бр. 10—11, с. 3.

КОВАЧЕВСКИЙ, Хр. Речта произнесена в Лом при празнуването паметта на Л. Каравелов. — Търновска конституция, II, 1885, бр. 113, с. 3—4.

М. Отношенията между Христо Ботев и Любен Каравелов в 1875—1876 година. — Отечество, III, 1885, бр. 26, с. 11—12.

ПАНЧО Бастуна. Дългата на Любен Каравелов. — Отечество, II, 1885, бр. 23, с. 9—10.

СИМИДОВ, Г. Една бележка за клеветническия Л. Каравелов. — Търновска конституция, II, 1885, бр. 130, с. 3.

СТОЯНОВ, З. Любен Каравелов и неговите клеветници. София, п-ка К. Т. Кушлев, 1885, 37 с. 80.

[Също и в] Търновска конституция, II, 1885, бр. 122, с. 2—3; бр. 124, с. 1—2; бр. 125, с. 2; бр. 126, с. 2—3; бр. 127, с. 2—3; бр. 133, с. 2.

СТОЯНОВ, З. Чърти от живота и списателската дейност на Любен Каравелов. Пловдив, к-ца Лъв, 1885, 34 с. 80.

[Също и в] Южна България, III, 1885, бр. 173, с. 2—3; бр. 174, с. 2—3; бр. 175, с. 2; бр. 177, с. 2—4.

ПОПОВ, Г. Д. [Любен Каравелов]. В: Попов, Г. Д. Кратък исторически преглед на литературата от началото на хилядолетието до наше време. 1886, с. 60—63.

СТОЯНОВ, Захарий [Любен Каравелов]. Предговор. В: Каравелов, Любен. Съчинения, под ред на З. Стоянов, 1886, с. I—XII.

МАРИНОВ, Д. [Любен Каравелов]. В: Маринов, Д. История на българската литература, 1887, с. 277—278, 283—287.

ВЕЛИЧКОВ, Константин. Любен Каравелов. Критическа студия. — Деница, I, 1890, кн. 1, с. 36—41; кн. 3, с. 118—125; кн. 4, с. 171—174; кн. 5, с. 221—227.

[Също и в] Величков, К. Пълно собрание на съчиненията. Т. VIII. 1914, с. 19—64.

И. Любен Каравелов, 1830—1879. — Извор, I, 1892, кн. 3, с. 118—120.

Д. М. 21 юни (Любен Каравелов). — Свобода, VIII, 1893, бр. 1293, с. 3.

ИВАНОВ, Юрдан. [Любен Каравелов]. В: Ив. Иванов, Юрдан. Българска периодическа печат. 1893, с. 166—173.

МОСКОВ, М. История на българ. литература. Търново, к-ца Д. Джамчиев, 1895, 238 с. 80.

ДИМИТРОВ, Г. Л. Каравелов и апостолит в България. В: Димитров, Г. Князство България. ч. II, 1896, с. 315—324; 394—395.

SEMÉNOFF, N. P. Lubin Karaveloff, sa vie et ses oeuvres. Fribourg, 1897, 79 с.

СТРАШИМИРОВ, Д. Т. Свадата между Ботева и Каравелов. В: Страшимиров, Д. Т. Христо Ботев като поет и журналист. 1897, с. 227—228, 236, 259 [следва].

FASULKOFF, Любен Каравелов. — Юнак, I, 1898, бр. 11, с. 1—2.

УВАЛИЕВ, Хр. Няколко думи върху литературната дейност на Каравелов. Разглед, 1899, 9 с. 80.

УВАЛИЕВ, Хр. Поетът и Любен Каравелов. — Нов българин, I, 1899, бр. 18, с. 2.

ВЕЛИЧКОВ, Константин. Една народна загуба. — Ученическа беседа II, 1900, кн. 1, с. 1—5.

КАРАВЕЛОВА, Наталия. Ради обаянието. Брошура, Београд, 1900 год. [По Т. Маркович от Сръпски книжени гласник 1910, кн. 24].

МАКСИМОВ, Ст. Свадата между Ботев и Каравелов. — Ново време, V, 1901, кн. 5, с. 509—517, кн. 7—8, с. 725—736.

ТЕОДОРОВ, Балам, А. [Любен Каравелов]. В: Теодоров, Балам, А. Българска литература. Кратък исторически преглед за сръбските ученици. 1901, 2 изд. 1907, с. 118 [следва] с. 131 [следва].

МАРКОВ, Г. Западноевропейската литература на български език до освобождението. — Учил. преглед, VII, 1902, кн. 6, с. 424—443 [За преводите на Каравелов на две Хайнсове стихотворения с. 435].

ВАЗОВ, Иван. Срещити ми с Л. Каравелов, спомени. — Българска библиотека, X, 1903, кн. 10, с. 605—609.

[Също и в] Утровъ Банки. 1905 [из следващите издания].

П. М. Любен Каравелов. — Просвета, III, 1903, кн. 5, с. 228—230.

АНГЕЛОВ, Божан. Любен Каравелов, литературен очерк. — Мисъл, XIV, 1904, кн. 2, с. 69—83.

АНДРЕЙЧИН, Иван. По повод 25 годишнината от смъртта на Л. Каравелов. — Демокр. преглед, II, 1904, бр. 5, с. 102—103.

АТАНАСОВ, Н. Любен Каравелов. — Учитель, XI, 1904, кн. 1, с. 38—48.

BALAN, A. L. Karavelov. — Slovanský přehled, VII, 1904.

БОБЧЕВ, Стефан С. Любен Каравелов. — Българска библиотека, XI, 1904, кн. 1, с. 32—34.

БОБЧЕВ, Стефан С. Любен Каравелов. (Черт из живота на обществения му деятел). — Българска библиотека, XI, 1904, кн. 2, с. 73—80.

ВЕЛИЧКОВ, Константин. Спомени. Един разговор с г-жа Наталия Каравелова. — Лѣтописи, V, 1904, бр. 2, с. 29—32.

ИВАНОВ, М. Любен Каравелов. — Учил. вестник, II, 1904, бр. 11, с. 97—99.

ORRIS Pictus. Л. Каравелов и неговите училищно-възпитателни идеали. По повод 25 годишнината от неговата смърт. — Право дело, VII, 1904, кн. 2, с. 73—85.

ПЕТРОВ, Атанас. Любен Каравелов. — Селска пробуда, II, 1904, кн. 3, с. 102—107.

СЛАВЕЙКОВ, Пенчо. Л. Каравелов. — Прѣпорѣцъ, VI, 1904, бр. 73.

ТЕОДОРОВ, Балам, А. Към очитката на Л. Каравелов в българската книжнина. — Период. списание, кн. XV, 1904, св. 1—2, с. 147—153.

ТЕОДОРОВ, Петко. Любен Каравелов в славянските литератури. — Мисъл, XIV, 1904, кн. 2, с. 94—97.

ЧЕСТУВАНЕ паметта на Любен Каравелов. — Учил. преглед, IX, 1904, кн. 1, с. 148—151.

ЯВОРОВ, Пеню Крачолов. Любен Каравелов. Характеристика. — Мисъл, XIV, 1904, кн. 5, с. 245—248.

АНДРЕЙЧИН, Иван. Любен Каравелов. Писано по случай 25 годишнината от смъртта му. В: Във мълчанието на нощта. Мозайка. 1905, с. 5—14.

ВАСИЛЕВ, Владимир. Животът в смъртта. Според схващанията на разни поети (Животът стихия, П. Р. Славейков, Л. Каравелов и Хр. Ботев). — Мисъл, XVI, 1906, кн. 8, с. 471.

ГРУЕВ, Иосиф. Моите спомени. — Притурка на Учил. преглед, X, 1906, 91 с. 80.

СКЕРЛИЧ, Иван. [Любен Каравелов]. В: Скерлич, Иван. Омада и ъсна книжовност, 1906, глава XIII, с. 120, 123, 146, 215, 225, 278, 271, 272, 273, 303, 307, 422.

СКЕРЛИЧ, Иван. Към сръбско-българските литературни влияния. — Мисъл, XVI, 1907, кн. 10, с. 648—650.

СЛАВЕЙКОВ, Пенчо [Любен Каравелов]. В: Славейков, Пенчо. Българската поезия: I. преди, II. сега. — Мисъл, XVI, 1907, кн. 2, с. 73—90; кн. 6—7, с. 353—375; с. 81—85 за Л. Каравелов.

СТРАШИМИРОВ, Д. Т. [Любен Каравелов]. В: Страшимиров, Д. Т. История на Априлското въстание. Т. I. Предистория. 1907, с. 58, 70, 118, 121, 135—146, 150, 156—162, 215, 254, 342.

ТАНЕВ, Сп. Историческият романът в нашата книжнина. Литературен очерк. — Българска библиотека, XV, 1908, кн. 2, с. 86 [За Отмъщение, После отмъщение, Тука му краят на с. 88—89].

АНДРЕЙЧИН, М. и Иван Кепоп. М. и Иван Кепоп Български дейци съ портрети и къси сведения за техния живот и дейност. 1910, с. 53—54.

АТАНАСОВ, Н. Повестити на Л. Каравелов. — Наблюдател, I, 1910, кн. 2, с. 127—135.

ВАСИЛЕВ, Владимир. Мотиви из нашата любовна лирика (Елегия — Л. Каравелов, Хр. Ботев, Л. Р. Славейков). — Мисъл, лит. сборник, 1910, кн. 1, с. 73—103.

КРЪСТЕВ, Кирил. Погледът на новата българска литература. От Пекта до Пенча Славейкова. — Лѣтописи, VII, 1910, с. 256—270.

МАРКОВИЧ, Т. Л. Каравелов и сръпски книжени гласници, 1910, кн. 24, св. V, с. 374—359; св. VI, с. 439—450; св. VII, с. 534—540; св. VIII, с. 604—610; св. IX, с. 678—687.

НАУМОВ, А. Любен Каравелов като педагог (Сказка). — Учил. преглед, IX, 1910, кн. 1—2, с. 54—73.

СКЕРЛИЧ, Иван. [Любен Каравелов]. В: Скерлич, Иван. Свето зар Маркович. Негов живот, рад и идее 1910 с. 35.

ЯГИЧ, В. И. [Любен Каравелов]. В: Яги, В. И. История славянски

филолог. 1910. Глава XXII, с. 632.

БАКАЛОВ, Георги [Любен Каравелов]. В: Бакалов, Г. Българската литература и социализмът [1911]. — [Също и в] Звезд, [6. г.] с. 23—28.

СКЕРЛИЧ, Иван [Любен Каравелов]. В: Скерлич, Иван. История нове сръпске книжовности. 1914, с. 231, 351, 352, 353.

ШИШИМАНОВ, Иван. Тарас Шевченко, неговото творчество и неговото влияние върху българските писатели преди освобождението. — Българска беседа, XVI, 1914, с. 39—64.

КАБАКЧИЕВ, Христо. Българските революционери — Раковски, Каравелов, Левски, Ботев — за Българската федерация София, 1915, 60 с. 80. — Научна библио № 16.

ХАДЖОВ, Иван. Любен Каравелов в сръбската книжовна критика. — Развитие, I, 1918, кн. 10, с. 310—316; кн. 14, с. 433—439; кн. 16, с. 494—498.

КРАЧУНОВ, К. Каравелов споредъ Кривича, София, п-на Прѣпорѣцъ, 1918, 47 с. 80.

ХАДЖОВ, Иван. Бележка за Любен Каравелов. — Развитие, II, 1919, кн. 1, с. 7—8.

АТАНАСОВ, Тома. Любен Каравелов като фолклорист. В: Сборникът въ честь на проф. Ив. Д. Шишмановъ 1920, с. 182—196.

БАЛАБАНОВ, Никола Т. Тарас Шевченко и някои наши писатели преди освобождението. — Украинско-българ. преглед, I, 1920, бр. 11, с. 101—103.

МИХОВСКИ, Ив. Сергей Нецаев и Любен Каравелов. — Борба, II, 1920, кн. 20, с. 629—632.

МЛАДЕНОВ, Стефан. Из историята на украинско-българските литературни отношения. Любен Каравелов и украинската литература. — Украинско-българ. преглед, I, 1920, бр. 15, с. 132.

ШЕЛЮДКО, Д. Български преводи на Шевченко. — Украинско-българ. преглед, I, 1920, бр. 15, с. 132.

ШЕЛЮДКО, Д. Любен Каравелов и Украина. В: Сборникът въ честь на проф. Ив. Д. Шишмановъ 1920, с. 158—170.

ШИШИМАНОВ, Иван. Тарас Шевченко. (Речъ за 59 годишнината от смъртта на поета). — Украинско-българ. преглед, I, 1920, бр. 15, с. 103—108.

ВОЛКОВ, Евг. Христо Ботев. В: Сборникът на Акад. на наукитъ, Т. XV, 1921, с. 106 [За Каравелов, с. 30 следва].

БАЛАБАНОВ, Никола Т. Любен Каравелов и украинската литература. — Учил. преглед, XXI, 1922, кн. 1—3, с. 47—64.

ЧИЛИНГИРОВ, Стилиян. Кога е пренесена Любен Каравеловата печатница отъ Букурещъ въ Търново. — Известия на Народния етнографически музей, II, 1922, с. 144—155.

БАБЕВ, Димитър. Петдесет години отъ една забравена драма „Хаджи Димитър Ясыновъ отъ Л. Каравеловъ“. — Слово, II, 1923, бр. 389.

Листопадъ, IV, 1922—23 кн. IX—X, с. 256—259.

ВРАНЧЕВ, Николай. [Любен Каравелов]. Предговор. В: Каравелов, Любен. Обгоръ стихотворения, разкази и повести. 1923, с. 1—12.

МЛАДЕНОВ, Асен. Любен Каравелов. (Историко-литературен очерк). В: Каравелов, Любен. Съчинения под ред на Асен Младенов. Т. I, 1924, с. XIII—XXVIII.

ХАДЖОВ, Иван. Любен Каравелов в сръбската политическа сатира. (Страници из историята на сръбско-българската взаимност). — Учил. преглед, XIII, 1924, с. 277—288.

АНГЕЛОВ, В. P. Stolo. [Любен Каравелов] In: A. Stolo. V. P. Stolo. Note di letteratura bulgara. Traduzione di Ettore Lo Gatto dal manoscritto Bulgaro. 1925, с. 14—15.

КЛИЧАНОВ, Ив. Г. Любен Каравелов. Биография. София (Плив. п-ка) 1925, 26 с. 2 портр.

ПЕНЕВ, Б. Любен Каравеловът въ будапещенската татнина. В: Сборникът въ честь на В. Н. Златарски, 1925, с. 255—263.

СТРАШИМИРОВ, Д. Т. Любен Каравелов. — Духовна култура, XXVI, 1926, кн. 24—25, с. 108—133.

ПЕНЕВ, Боян. Битовити повести на Каравелов. „Отжаслукъ“. В: Обществ. сборникъ по миналото на Коприяна. — 20 април 1876 год. 30 април 1926 г. Т. I. 1926, с. 219—237.

АРНАУДОВ, Михаил. Любен Каравелов и неговото „Знаме“. — Глобусъ, II, 1927, бр. 3, с. 1.

МИНКОВ, Цветан. Анализ на „Войвода“ отъ Любен Каравелов. — Българ. речъ, II, 1927—1928, кн. 8—9, с. 281—284.

КАРАВЕЛОВ — просвѣтител. — Глобусъ, III, 1928, бр. 3, с. 1—2.

СТЕФАНОВ, Ив. [Любен Каравелов]. Увод. В: Каравелов, Любен. Българе отъ старо време. 1928, с. III—V.

АТАНАСОВ, Тома. Любен Каравелов за българския книжовен език. — По случай 50 годишнината отъ смъртта му. — Родна речъ, II, 1928—1929, с. 192—197.

ВАКАРЕВСКИ, Христо. Любен Каравелов и нашата народокуп. — Лит. гласъ, I, 1928—1929, бр. 21, с. 2.

ВАСИЛЕВ, Стефан. П. Любен Каравелов. — Родна речъ, II, 1928—1929, кн. 3, с. 146—147.

ДИНЕКОВ, Петър. Любен Каравелов и младежта. — Българ. речъ, III, 1928—1929, с. 169—170.

КОНСТАНТИНОВ, Георги. Езикът на Л. Каравелов. — Лит. гласъ, I, 1928—1929, бр. 21 с. 3.

МИТОВ, Д. Б. Любен Каравелов. (Петдесет години от смъртта му). — Лит. гласъ, I, 1928—1929, бр. 21, с. 1.

НИКОЛОВ, Малчо. Българе отъ старо време. — Българ. речъ, III, 1928—1929, с. 141—148.

ТОДОРОВ, Димо. Любен Каравелов и Христо Ботев. — Лит. гласъ, I, 1928—1929, бр. 21, с. 2.

ЦАНЕВ, Георги. Л. Каравелов и руската литература. — Лит. гласъ, I, 1928—1929, бр. 21, с. 1—2.

АРНАУДОВ, Михаил. Любен Каравелов. Поменъ за 50 годишнината отъ смъртта му. — 3 февруарий 1879—3 февруарий 1929 г. — Българ. мисъл, IV, 1929, кн. 2, с. 89—102.

АТАНАСОВ, Н. Образът на Любен Каравелов. — Глобусъ, III, 1929, бр. 19.

АТАНАСОВ, Тома. Каравеловът за книжнината и за нуждата отъ литературна критика. — Листопадъ, X, 1929, кн. 1—2, с. 23—26.

Демокр. сборникъ, VI, 1929, бр. 1581, с. 3.

БОБЧЕВ, Илия С. Любен Каравеловът въ моите спомени. (По случай 50 години отъ смъртта му). — Миръ, XXXV, 1929, бр. 8575, с. 3.

ГЕОРГИЕВ, А. Каравелов и младежта. — Глобусъ, II, 1929, бр. 19, с. 4.

ЕВТИМИЙ, архимандрит. Любен Каравелов. Петдесет години отъ смъртта му. — Прѣпорѣцъ, XXXI, 1929, бр. 5, с. 1.

ИВАНОВ, Дончо. Любен Каравелов. (Бележки по един неизвестни страници отъ живота му). — Миръ, XXXV, 1929, бр. 8741, с. 3.

ИОЦОВ, Борис. Каравелов като

книжовност. — Летописи Матице сръпске, кн. 324, св. 2—3, с. 166.

ХАДЖОВ, Иван. Уводъ [към Матице детенце] В: Каравелов, Любен. Матице детенце. 1930, с. 3—19.

ЦАНЕВ, Георги. Предварителни бележки [към Записки за България и за българите]. В: Каравелов, Любен. Записки за България и за българите. 1930, с. 31—33.

СТРАШИМИРОВ, Д. Т. Централния таен комитетъ въ Букурещъ. — Българ. истор. библио, IV, 1931, т. II—III, с. 96—145 [За Л. Каравелов с. 117 и следва].

MINCEV, Dimitre. [Любен Каравелов]. В: Mincev, Dimitre, Dip istoria literaturii bulgare. 1932, с. 18.

ХАДЖОВ, Иван. Неизвестни документи отъ Каравелова и Ботева. — Социалдемократъ, III, 1932, с. 35—38.

АНГЕЛОВ, Божан. Любен Каравелов. В: Ангелов, Божан. История на българската литература. II. Възраждане 1762—1878. 2. погр. изд. 1933, с. 245—268.

АРНАУДОВ, Михаил. Любен Каравелов. В: Арнаулов, Михаил. Очерк на българския фолклор. 1934, с. 106—112.

МИНКОВ, Цветан. [Любен Каравелов]. Предговор. В: Каравелов, Любен. Спомени, Стихотворения, Войвода. 1934, с. 3—4.

МИТОВ, Д. Б. Петдесет години отъ смъртта на Каравелова. В: Митов, Д. Б. Книги и писатели. Кн. I. 1934, с. 212—215.

ХАДЖОВ, Иван. Увод [към Матице детенце] В: Каравелов, Любен. Матице детенце. 1934, с. I—XXXI.

ИОЦОВ, Борис. Каравелов като

постъ. — Литературни новини, II, 1929, бр. 20, с. 3.

ИОЦОВ, Борис. Любен Каравелов. Българска революционна романтика. — Българ. истор. библио, II, 1929, т. IV, с. 152—177.

КОНСТАНТИНОВ, Георги. Идеята за Югоизточна Каравелов. — Глобусъ, III, 1929, бр. 19, с. 3.

КОНСТАНТИНОВ, Георги. Любен Каравелов в Български писатели. Т. III 1929, с. 3—64.

КОНСТАНТИНОВ, Георги. Любен Каравелов. Обществени идеи. — Обществено развитие, I, 1929, кн. 2, с. 100—108.

КОНСТАНТИНОВ, Георги. Първите страници на Каравелов въ Букурещъ. — Литературни новини, II, 1929, бр. 9, с. 3.

НИКОЛОВ, Енко. Любен Каравелов. По случай 50 години отъ смъртта му. — Заря, I, 1929, с. 28—30.

НИКОЛОВ, Малчо. Любен Каравелов и неговата повесть „Българе отъ старо време“. — Учил. преглед, XXVII, 1929, кн. 1, с. 17—28 [Също и в] Николов, М. Литературни характеристики. 1930, с. 15—28.

ОБРАЗЪТ на Любен Каравелов. — Глобусъ, III, 1929, бр. 19, с. 2.

ПИНДЕВ, В. Любен Каравелов като публицист. — Литературни новини, II, 1929, бр. 20, с. 1.

РАДОСЛАВОВ, Иван. Любен Каравелов. — Хиперионъ, VIII, 1929, с. 5.

РАЙНОВ, Никол. Любен Каравелов. — Литературни новини, II, 1929, бр. 21, с. 2.

УНДЖИЕВ, Иван. Каравелов и Левски. — Литературни новини, II, 1929, бр. 22, с. 3—4.

ТУЗСУЗОВ, Н. Политическият идеен на Л. Каравелов. — Лѣтъ, I, 1929, бр. 48.

ФИЛИПОВ, Ал. Чужди влияния въ стихотвѣта на Каравелов. — Литературни новини, II, 1929, бр. 23, с. 1.

ЦАНЕВ, Георги. Любен Каравелов. По случай 50 год от смъртта му. — Златогоръ, X, 1929, кн. 1, с. 21—30.

ЧИЛИНГИРОВ, Стилиян. Любен Каравелов като просвѣтител. (Принесъ къмъ кривизата въ неговата душа). — Учил. прегледъ, XXVIII, 1929, кн. 1, с. 2—17.

ПЕНЕВ, Боян. [Любен Каравелов]. В: Пенева, Боян. Българска литература. 1930, с. 174—179.

ПЕНЕВ, Боян. Уводъ [към Записки за България и за българите] В: Каравелов, Л. Записки за България и за българите. 1933, с. 3—30.

СТЕФАНОВ, Ив. [Любен Каравелов]. Уводъ. В: Каравелов, Любен. I. Дончо. II. Нено. 1930, с. III—X.

ТОКИН, Бошко. [Любен Каравелов]. В: Токин, Бошко. Главне идеје, лияне и личности бугарск

ДЕРЖАВИН, Н. С. Руско-български литературни връзки. В: Державин, Н. С. Писмени и културни връзки между българския и руския народ. 1945, с. 72—109 [за Л. Каравелов с. 89].

НЕДЯЛКОВ, Хр. Славянофилството на Л. Каравелов. — Читалище, XXIII, 1945, кн. 7, с. 18—26.

ХРИСТУ, Василе. Любен Каравелов и Парижката комуна. — Читалище, XXIII, 1945, кн. 10, с. 7—14.

ЦВЕТАРОВ, Любен. Любен Каравелов и югославската идея. — Лит. фронтъ, I, 1945, бр. 15.

БОРШУКОВ, Георги. Каравелов — предходникът на нашата социалистическа журналистика. В: Боршук, Г. Социалистическият печат в България. Т. I. Първи години. 1946, с. 19—32.

ГЕНОВ, Кръстю. Литературното влияние на Л. Каравелов върху Хр. Ботев. — Език и литература, I, 1946, кн. III—IV, с. 11—24.

ДЕРЖАВИН, Н. С. Любен Каравелов <1837—1879> В: Державин, Н. С. Лекции по българска история (1946) с. 320—338.

ДИМИТРОВ, Михаил. Любен Каравелов за Балканската федерация и мястото на Румъния в нея. — Българин и румъни, I, 1946, кн. 1, с. 19—21.

ДИМИТРОВ, Михаил. Нови данни за журналистическата дейност на Любен Каравелов. — 100 години български вестник, юбилей бр. 1946, с. 4 и 5.

ДИНЕКОВ, П. Матице детенце. Предговор. В: Каравелов, Любен. Матице детенце. 1946, с. 5—3.

ДИНЕКОВ, К. Любен Каравелов <по случай 67 години от смъртта му> — Вѣдрина, III, 1946, бр. 3 <27>.

ИВАНОВ, Минко. Любен Каравелов — идеи и личност. В: Българска литература. Основни въпроси. Ч. II. 1946, с. 161—170.

КАРАКОСТОВ, Стефан. Тарас Шевченко и българската литература. 10 март 1878—10 март 1946. — Българ. сѣм. дружба, II, 1946, кн. 3, с. 6—8 [Също и в] Тарас Шевченко. Материали за доклади. 1947.

МИНКОВ, Цветан. Любен Каравелов. В: Минков, Цветан. Очерки по българска литература. 1946, с. 168—191.

ПЕНЕВ, Боян. Любен Каравелов. В: Пенева, Б. Българска литература. Кратки исторически очерк. (1946) с. 214—222.

ПРОТИВ монархията, за републиката. [Думи на Л. Каравелов. — Вѣдрина, III, 1946, бр. 14, с. 4.

СТЕФАНОВ, Д. М. и Т. Цв. Кръстев. Любен Каравелов 1837—1879. Живот, личност и дейност. В: Стефанов, Д. М. и Т. Цв. Кръстев. Литературни очерки. Ч. I. (1946) с. 210—240.

ШЕЛЮДКО, Димитър. Любен Каравелов и „Что делати“ от Чернишевски. — Език и литература, I, 1946, кн. III—IV, с. 33—47.

АНДРЕЕВ, Борис. Революционна пропаганда. Свободолюбие и социални идеи на Л. Каравелов. В: Андреев, Борис. Начало, развой и възход на българския печат. Т. I. 1946, с. 118—127.

АНДРЕЙЧИН, Л. Синтактична употреба на причастията у Л. Каравелов. — Език и литература, II, 1947, кн. 2, с. 48—50.

ВЕЛИЧКОВ, Велчо. Любен Каравелов и неговата повесть „Българе отъ старо време“. Предговор. В: Каравелов, Л. Българе отъ старо време. 1947, с. 3—31.

ВЕСЕЛИНОВ, Георги. Идеология на нашите революционери — демократи. В: Българска литература. Основни въпроси. Ч. III. 1947. [За Каравелов, с. 175—181].

За Наталия Каравелова не трябва да си спомняме само като за съпруга на нашия голям възрожденец. Тя влезе в бурния и променлив житейски път на Каравелов — революционер, журналист и просветител — и с това остави диря в най-новата история на българския народ.

Женитбата на Каравелов с Наталия Петровиц, сръбката по народност, сякаш беше израз на неговото голямо и топло чувство към целия сръбски народ. Наталия, или както са я наричали кратко Нате, макар че е била необразована и стояла много по-ниско в умствено отношение от своя мъж — рядко образован за времето си човек — го разбирала напълно и е останала негова неотлъчна другарка в добро и зло, до края на живота му. Увлечена от трескавата дейност и великите идеи на своя другар, тя също е вземала участие в народното дело. И затова, въпреки някои укори, недоказани в поглед на част, редно е да отчитем нейните заслуги и да я отделим нужната почит, която тя заслужава не само като съпруга на Каравелов, но и като участница във великото освободително дело. Преди всичко с материалната помощ на Наталия Любен Каравелов е можал да осъществи своята мечта: да има собствена печатница.

Съвременници разказват, че тя често е въртяла сама колелото на печатарската машина и нерядко си е спорила тази работа с Апостола.

В борбата за освобождението на българския народ са взели участие и много жени, но за съжаление имената на повечето от тях са останали неизвестни за нас, или пък сведенията, с които разполагаме, са много оскъдни. А тези жени са двойно по-заслужили, защото отстояваха правата на своя народ в една епоха, когато жените съвсем не се радваха на същите права и свободи, които имат днес. Наталия Каравелова е една от тези жени, които взеха пряко участие в революционното движение. Това не се дължи само на факта, че тя е била другарка на революционер.

Самата Наталия е носила в себе си заложи за такава дейност. Синът на легендарната баба Тонка, Никола Обренов, ни разказва следното в своите спомени във връзка с пренасяне на оръжие и позиции, дадени му от Левски, от Румъния в България: „Багажът ми беше доста голям и подозрителен. Аз сам не можех да го пренеса, затова повиках на помощ майка си, баба Тонка. Тя събра сестра ми Петрана, майката на Д. Горев, Тодорка Мирзачиева („Дългата коса“), майка й баба Станка и други роднини от Гюргево. За пренасяне на пушката трябваше някой по-висок човек, затова стана нужда да се повика от Букурещ Наталия Л. Каравелова, която най-подходяща, понеже беше слаба и висока. Жените превързаха всичко на себе си, а Каравелица прегърна пушката на рамото си (към нея привързва с връв и сабята) и облече пардесюто си. Те тръгнаха за Русе с канц, за да бъдат сами и свободни. В канц Наталия не могла да седне, защото оръжието ѝ пречело. Канцията на няколко пъти канел коконата да седне, но вместо коконата баба Тонка отговаряла по турски на канцията турчин, че „коконата много обичала да гледа Дунава, затова не искала да седне“. Така жените успели да заблудят властите и да пренесат благополучно всичко в Русе. Но Наталия Каравелова трябвало да остане още няколко дни при баба Тонка, за да лекува рамото си, наредено от вървата на пушката. С тези си постъпки Наталия се очертавала като една героиня на жена, затова неведнъж са ѝ поверявали подобни задачи.

След смъртта на Любен Каравелов, неговата жена, вярна на паметта му и непреставеща да чени неговото дело, успяла да издаде с помощта на Захари Стоянов и под негово редакция съчиненията на своя мъж, с което направила голяма услуга на българската литература и на българската история.

В началото на нашето столетие Наталия Каравелова завърши своя земен път в Бялград. И преди смъртта си тя не забрави своя велик съпруг и завеща на българската държава една сума от 10,000 динара, с която да се издигне паметник на Каравелов в столицата на свободна България. Но враждите, които някога разделяха двата братски народа, попречи да се изпълни завещанието на Наталия Каравелова. Споменът обаче за нейния живот и за нейните жертви в името на съпруга ѝ и на делото, на което той служеше, днес трябва да бъде светъл в съзнанието на поколенията.

КИРИЛА КАРАТОДОРОВА

Любен Каравелов е един от най-ярките представители на българската революционна публицистика преди освобождението на България. Между 1869—1878 г., с малки прекъсвания Л. Каравелов е в Румъния и там р-звива своята революционна дейност. В Румъния той е редактирал „Свобода“, „Независимост“ и „Знание“.

В пределите на Румъния Любен Каравелов е в досег с прогресивната и демократична румънска общественост, която е ратувала за сближение между народите, населяващи долини Дунав и е работил за създаването на балканска и дунавска общност. Голямата румънска общественост и политик К. А. Росети, съвременник на Каравелов, чрез своя вестник „Ромънул“ е отправил следния апел към българите, намиращи се в Румъния: „Български мъже, в деня, когато ще ударите частта на вашата независимост, в лицето на Румъния вие ще имате една сестра и съюзница... В столицата на Румъния не се фабрикуват яреми и снаряди, а се чувства една общност в интересите ни“.

Любен Каравелов, активен и образован деятел за една Дунавска федерация, намери в пределите на Румъния подходяща идейна храна и разгъна мощния си талант, поставяйки се в служба на идеята за сближение и разбирателство между дунавските народи. И за да запознае румънската общественост с българските работи, Каравелов урежда една притурка на румънския език към „Свобода“ под надслов „Libertatea“, която излиза всяка сряда от 7 януари 1871 г. до 25 октомври 1872 г.

В първия брой на „Libertatea“ (от 7. I. 1871 г.) Каравелов разглежда отношенията между българите и румъните и подчертава, че тези отношения винаги са били братски и че техният общ идеал е щастие и свобода. Целият брой е една възхвала на идеята за свобода, която не е пропуснато нито едно крупно европейско събитие. Речта на Гамбета се оказва като апология на правдата и свободата. В друга една бележка Каравелов говори за империалистическите стремежи така: „Когато се отърсим от подобни велики идеи, които подхождат на князете, но не и на народите“.

Във втория брой на „Libertatea“ (от 13. I. 1871 г.) се обсъждат перспективите за една бъдеща уредба на балканските страни. Миналото трябва да послужи на народите да живеят като свободни народи. Обсъждат се решенията на конференцията в Лондон, която не е правила нищо друго, освен да осигурява цялостта на Турската империя, а действията на европейската дипломатия се оказват като „запънели маневри за уреждането на света“. Почека се като пример героична Франция, предадена на Наполеона III, с небивал героизъм е отстоявала свободата в полза на всички народи. Събитията във Франция са били следени с особено интерес. Гамбета е наричан

от ВАСИЛЕ ХРИСТУ

„нов трибун на свободата“, а за руския народ се казва, че „чрез своите органи се обявя за френската кауза“. Цезаризмът на Вилхелм се оказва като „основан на лъжа и омръза“. Каравелов обръща вниманието на народите, населяващи Дунавския басейн и подчертава, че ний сме длъжни да бдим, щото нашите общи интереси да не бъдат проиграни.

С особена вестина е разглеждана миролюбивата политика на кор нованите глави, Каравелов не вярва в техните думи, които не са искрени и „пътят за достигане на златната епоха на народите“. Каравелов вижда „в кървата борба, не борбата между родите, а против техните тирани“. Такава една борба — продължава по-нататък той — ще трябва да почнем и ние българите и то в най-скоро време... Предвид нарастващата реакция в Европа, предадено е едно съобщение на сръбския лист „Застава“ за свикването на конгрес на всички източни и южни славяни и на румъните с обща програма по политическите въпроси: „Ако искате да живеете, трябва да се борите с оръжие в ръка; вашата земя бе освободена с меч и с меч трябва да си я възвърнете“. (бр. 9 от 3. III. 1871 г.) В брой 16 от 11 май 1871 г. Каравелов пише: „Побратимаването на народите е смърт за тираниите... За да можем да се отървем от нашите тирани, трябва да признаем, че това може да стане с кръв и само с кръв“.

Политическата прозорливост и загриженост за съдбата и участието на Европа кара Каравелов да търси тесен съюз между славяните и французите, които не могат да бъдат подпомогнати от Англия, поради политическите ѝ сметки, а славяните, както и французите имат един общ неприятел: немската жестокост. В дните на Парижката комуна симпатиите на Каравелов към Франция и френския народ са големи. В подвига на първичните комуни Каравелов вижда неизчерпаем източник за въздухале-ние на борците против азиатския поробител. Той изтъква, че ако Германия не се откаже от своята

политика за нашествие, ще срещне удара на руския народ, който неминуемо ще мине на страната на французите. В „Libertatea“ са дадени изнесените по този случай данни в руския вестник „Голос“, който смело е защищавал Франция и е предричал един въоръжен конфликт между Русия и Прусия.

Проблемът за Турция също така е разглеждан с голяма вестина. Азиатският характер на Турската империя не ѝ позволява да въведе европейските институции и нейната изостаналост ѝ прави „некадрна и неспособна за някакъв напредък...“ За славянските народи дойде моментът за действие. Българите не могат да останат под Турция, нито чехите и другите народи под Австрия. Минутите са ценни и като утре ще чуем, че Балканите гърмят от тревогата дадена, сред славянския свят...

Каравелов намира за абсурдна идеята за възстановяването на Византийската империя. Единственото спасение за българите той вижда в дружбата им със сръбите и румъните, с които трябва да бъдат солидарни, да се съединят в една конфедерация, която ще бъде гаранция против нападенията отвън и ще улесни с бързи крачки културния възход на федерираните народи. Федерацията се явява и като страж против капитализма и заключителните думи на Каравелов са знаменателни: „Сам по този начин (т. е. чрез федерация б. м.) ще създадем нашето щастие, само така ще си запазим независимостта, с една дума — само така ще оцелеем срещу грубата сила и срещу индустриалното и търговско влияние, с които културните народи ни застрашават...“

Във всички статии на „Libertatea“ проличава революционният публицист, който търси да разреши задачите, поставени от епохата, по революционен път. Дейността на Каравелов в Румъния е била следена със симпатии от всички румънски кръгове, за което свидетелствуват специалният доклад на румънския консул в Бялград, Революционната публицистика на Каравелов е знаме на свободата и побратимаването между народите.

Къщата на хаджи Геро (Генчо) в Копривница, където се е помещавало училището, описано от Каравелов

ПИСМО НА КАРАВЕЛОВ

ДО ПРОФ. М. ПОГОДИН*

Милостиви господин
Михаил Петрович,

Позволете най-покорно да Ви поискам за известно време академическия речник на руски език и речника на областните наречия. Готвя за печат III том от Паметниците, а при превеждането от български на руски срещам такива трудности, щото не мога да ги изкажа, понеже нямам речници нито на една, нито на другия език — едните, защото не съществуват, а другите, защото нямам с какво да ги купя. Ако Ви бъде угодно да ми ги дадете, то бъдете добър да ми ги пратите: на Тверска, Новолетербургски хан, до Губернаторския дом, № 15. Работя ден и нощ.

Почитателно събрате

В истинно уважение

Ваша

и покорна слуга

Л. Каравелов

Апр. 31
1872.

Приемете уверенията в истинско уважение
от Вашия най-покорен слуга

Л. Каравелов

Апр. 31
1862

* Вж. забележката към статията „Българската журналистика“, страница 4.

ПРЕД ВЕЛИКА СТОГОДИШНИНА

През 1948 година предстои да се отпразнува 100-годишнината от рождението на Христо Ботев. Делото на Ботев е вече не само всенародно българско, но и всебългарско. Тази година ще трябва да бъде използвана за още по-голямо сближение на южните славяни и балканските народи изобщо.

По този случай ще трябва да бъдат употребени усилия за разрешаване всички по-важни въпроси от ботевознанието. Ще трябва да бъде издадена окончателно попълнена и оточена биография, ще трябва да бъдат разглеждани свързани с творчеството на Ботев проблеми, ще трябва да се оточят данните във връзка с четата на Ботев и др.

Очевидно е, че тези задачи не могат да се изпълняват само от Института „Хр. Ботев“. Ние приканваме всички културни българи и ревностни почитатели на поета-революционер по свой начин да разработват въпроси, да събират и изнасят материали: писма, портрети, спомени и пр. и държат връзка с Института.

От Ботевския научен институт

Г. БАКАЛОВ ЗА КАРАВЕЛОВ

Любен Каравелов твърде скоро изживя своето време, но той извърши онова, което смяташе за свой дълг и жизнено призвание, и заслужаваше всяко уважение, адмирация и любов на онези младеж, която обича да чете и да се интересува от българската литература. Той бе един от най-работливите български литератори; мъчно човек може да си представи Любена без работа. Винаги, когато си помисля за Любен Каравелова, пред

мен изпъква голямата рошава глава, със широко и изпъкнало чело; пред мене възниква образът на онзи човек, ръката на когото не познаваше отиди и на когото цялото съществуване бе изтъкано от нерви, действащи за просветата и пробуждането на своя народ.

ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ

Редактира комитет.
Печат: „Стопанско развитие“.
Книшета: „Графическо изкуство.“

КАРАВЕЛОВ В СРЪБСКАТА ЛИТЕРАТУРА

от СТОЙКО БОЖКОВ

та от Каравелов, заедно със Светозар Маркович и Светомир Милетиц, идея за обща балканска конфедерация намира широк отзвук.

В „Застава“ Каравелов обнародва две забележителни статии: „Шта нам е нужно? (Какво ни е нужно?) и апела „Брачо мога“ (Братя мои). В тези статии той се обръща към сръбите, предлага им съюз, съюз между гърци, румънци, сръби и българи, който да се изгражда на началата на „свободата и племенната солидарност“. Каравелов обнародва свои произведения на сръбски вестници и списания и след преместването си в Букурещ. От 1868 до 1873 год. Л. Каравелов е най-продуктивният писател в Сърбия.

На сръбски език Каравелов написва и обнародва повестите и разказите: „Крива ли е съдбата“, „Горчива съдба“, „Сока“, „Наказал я бог“ и бележките от Пещенския затвор „Из мъртвия дом“. На сръбски език са преведени от руски и български повестите: „Българо от старо време“, „Неда“, „Турски паши“, „Хаджи Нано“, „Мъченик“, „Танчо Галинци“ (във втори превод под заглавие „На чуден гроб без съзвездия плъват“). Със своите творби Каравелов здраво

се включва в развитието на сръбската литература. И това включване не е само формално, то не произтича само от факта, че Каравелов пише на сръбски език, а преди всичко тежи със своите положителни, гравитни и прогресивни ценности.

Сръбската литература, до идването на Каравелов в Бялград и до неговата литературна и критическа дейност, е предимно чужда на действителността, наситена със сентиментализъм и фантазии — литература, която да задоволява ситите и доволни аристократи, останки от стаюния феодален строй. „Нашата съвременна поезия — пише Светозар Маркович — е смесица от любовни излияния, фантастични сцени, празни фрази и смешни глупости! Нашият обществен живот мириса на гнило, а писателите ни постоенно мечтаят, мирисат, рози, гледат зората, слушат славея или изпитват някаква особена тъга, тъга на сит човек, какъвто правдоподобно е характеризиран от брат Каравелов в „Матица“. Най-високите върхове в областта на поезията от това време бележат Змай-Иван Иванович и Джу-

ра Яким. А сръбската белетристика е едва в своя зародиш. Тя се представяла от творбите на Богобои Атанасович; Яков Игнатович, Милован Видакевич, които печатат фантастични и лишени от оригиналност и от художествени достоинства повести.

Чрез реалистичните творби на Каравелов в сръбската литература се появяват верни отражения от живота, отразяват се идеи и мисли, които издигат човека, сочат му нови хоризонти. Каравелов още с първото си произведение на сръбски език — една критика в „Срба“ — критикува остро както обществения, така и литературния живот в Сърбия. В духа на схващанията на Чернишевски, той защитава реализма, публицистичната литература, иска писателите да се поставят в услуга на народа, на прогресивното обществено развитие. Тези негови разбирания стават основа, върху която се изгражда по-нататъшната литературна практика и литературна теория на реалистичната сръбска литература. Девиза на сръбската Оmlадинна „с помощта на науката, въз основа на истината“ Светозар Маркович прилага към литературата и в няколко към бележителни по своята дъл-

бочина и проникновение статии („Певанье и мышление“, „Реалност и поезия“), начертава основите на народническата реалистична сръбска литература. С повестта си пък „Крива ли е съдбата“ Каравелов на дело показва, какъв трябва да бъде народният писател — борец за социална правда, за свобода, който не затваря очи пред живота. С тази своя повест, както и с малките повести със сюжети пак из сръбския живот — „Сока“ и „Наказал я бог“ — Каравелов помага развитието на сръбската литература да направи остър завои, тя да спре погледа си върху реалния живот, да го изобрази, да му даде тласък напред, да вдъхнови човека към подвиг и жертва в името на прогресивното развитие. Чрез тези повести в сръбската литература се внасят идеи на руския революционен хуманизъм на XIX в.

Безспорно е, че като художествени произведения повестите на Каравелов, писани на сръбски език, не носят белези на изключителни литературни творби, че те скоро биват изпреварени от литературното развитие. Те не са най-добри те произведения на Каравелов, но тяхното значение за сръбската литература е важно. Те не само дават първоначален тласък за връщане на литературата към нейното истинско

значение в човешкото общество, но и играят съзидателна роля в самото общество.

С Каравеловото творчество, с творчеството на Светозар Маркович и сръбската литература се подират устоите на романтизма и се поставят основите на реализма. Самият Яков Игнатович скъсва с приказния свят на фантазиите и стъпва на здрава земя. Лаза К. Лазаревич стои близо до Л. Каравелов и Българите от старо време, а Янко Веселинович, Симо Матовиц и Бранислав Нушич бележат разцвета на сръбската реалистична литература от края на миналия век.

Литературното дело на Л. Каравелов, на Светозар Маркович, на цялата сръбска Оmlадинна, както и на нашите революционни борци, се заизда като здрав крайгълън камък изобщо в политическото развитие на балканските народи и дава своето здраво отражение дори и в наши дни. До голяма степен ние днес осъществяваме идеите на тази епоха в новата историческа обстановка и то ги осъществяваме благодарение на това, че тези идеи преди седемдесет години създадохме условия и възможност за развитие на всичко онова, за което работим днес.

ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ

ИЗДАВА МИНИСТЕРСТВО НА
ИНФОРМАЦИЯТА И НА ИЗКУСТВОТА
УРЕДНИК: ОГНЯН КАРАСТОЯНОВ
ХУДОЖНИК: МАША ЖИВКОВА

РАЗКАЗВАЧЪТ

Любен Каравелов е в истинския смисъл на думата даровит разказвач. Докато в стихотворенията си той е обикновен, без особена дълбочина, в прозата си е необикновен и със широк размах разказвач. Във всяка страница на своите повести и разкази той е лично заинтересован. Читателят има чувството, че сам Каравелов стои зад него и му шепне славата си. Той е, който се възмуща при всяка дума, при всяка характеристика, защото неговото виждане е толкова чувствително и подробно, че животът на героите му става много по-пълтен и по-жив, отколкото на хората от самия живот.

Каравелов е показал качества на гениален белегист. На първо място, той е от ония писатели, които имат изключителен дар да обогатяват и разнообразяват словото и да създават сочни и свежи художествени образи. За него словото всичко може да изрази. Думата е само повод да се надникне в живота на хората и на отделния човек. А това надникване в никакъв случай не се изразява с нестроения, загатвания и недомълвки. Настроенията са капризни, загатванията са признак на словесна бедност, на неизяснен светоглед, а недомълките — на духовна свитост и на оня страх, който прави от човека страхливец и хитрец. Всичко е да имаш смелостта да разкажеш, да кажеш и да внушиш онова, което твоето будно око вижда и твоята съвест приема като същина на свободата — великото слънце за поробените народи.

Тъкмо затова Каравелов дава широко място на диалога в творбите си. Описанията са необходими, те дават колорит на разказа, но диалогът пък дава дълбочина и сила на словото, и то от своя страна дава живот на героите — на действувашите лица. Всяка мълвост и истина, всяка проява на душата добива цена, след като стане слово на всеки човек. Авторът знае много неща, обича свободата и народа, вярва в тържеството на правдата, но това не е достатъчно. Той ще стане истински творец, само когато одухотвори героите си и те станат апостоли на неговото знание, на любовта и вярата му. Само така словото може да обхване всички прояви, да изрази всички отсенки и да стане най-добрата рамка на бита.

Ярка, остра наблюдателност, свежа образност и творческа дълбока са характерните белези на Каравеловото творчество. И нещо съвсем особено има в стила му. Той обича героите си, но същевременно доста силно ги жигосва и бичува. Неговият хумор е по-близо до присмехулството, отколкото до леката шега. Любков, сарказъм и хумор — ето локътка на неговото художествено слово. И героите, люляни в такава люлка, получават ярка типизация и прямолинейност в характера.

Като разказвач Каравелов е за приемствеността. И затова държи всичко да бъде във връзка с народа. У него обстановката е народна — къщата, дворот, полето, гората, дърехите и всичко онова, което характеризира българина. Традициите, обичаите, приказките, песните, пословиците са на особена почит у Каравелова.

Времето на Каравелова е известно на всички ни. То е време на Левски и Ботев. Можем спокойно да кажем, че не времето създаде тя, а тя — трима апостоли на българската свобода, а те създадоха времето. И католичката няма друга истина за нас — днешното поколение, освен тяхната истина. Левски е делото, съвестта на народа, недостижимият връх на свободолюбивия български гений; Ботев е словесната народна стихия, пламъкът на бунта, връзката със световния гений. А Любен Каравелов е вдъхновителят на Левски и Ботев. Вярата му в Левски е непоколебима, а за Ботева пророчески казва: „Тоя човек е млад и неопитен, ала е гений“.

Ако не бе истински писател, велик сърцеведец. Любен Каравелов нямаше да каже тия думи и нямаше да простре орловата си сянка над цялата българска земя.

КОНСТАНТИН ПЕТКАНОВ

КАРАВЕЛОВ И ИДЕЯТА ЗА БАЛКАНСКА ФЕДЕРАЦИЯ

Положителното отношение на Любен Каравелов към идеята за балканска федерация проличава още в първите месеци на неговата обществено-политическа дейност в Ялград, където той отива след десетгодишно пребиваване в Русия. То обаче е особено ясно изразено в известното му писмо — позив от 1.1. 1876 г. В него, след като порицава ония „наши братя“, които „мислят, или говорят, че ние можем да се сложим с турците, да коронясаме султана с българската корона, да му плащаме данъци, но да си имаме свои закони и свое самоуправление“, Каравелов пише: „Българи, сърби, румъни трябва в сегашно време да подадат един другиму братски ръка и с общите си сили да откупят отечеството си, ако искат всеки от тях да достигне своята свобода. Тия четири народа търсят свобода и желаят спасение, а имат един общ враг — ако се карат между себе си, те помагат на своите душмани. Не да променим султана искаме ние, а да бъдем свободни. Историческо право, Византийската империя, Симеоново царство, Душанова круна (корона) и пр. нямат място там, дека се иде за свобода и живот... И така, мои братя българи, сърби, румъни и гърци, подайте ръка един другиму, забравете ситните вражди... напред, братя, напред“.

Убеден твърдо в правотата на федеративната идея, Каравелов смята, че „една свободна Дунавска федерация“ ще улесни извънредно много освобождаването на останалите под ярема на турците народи и ще ги защити от домоганията на „загниващата Австрийска империя“. В бр. 16, год. I на в. „Свобода“ той пише: „Ние, българи, сърби и румъни, па и гърците, ако само те се откажат от своите луди мечтания и своята ръждава Византийска империя, се стремим към една и съща цел, имаме една съдба, нас ръководи една идея и за това трябва да съставим една свободна Дунавска федерация и да защитим своята народна и своята лична свобода. Трябва всякога да си имаме на ума, че ние сме наследници на починалото вече турско царство и на загиващата Австрийска империя и

трябва по-скоро да определим своя път и да напишем програма за своя нов живот, защото ако да приемем и да интригуваме помежду си, то твърде лесно можем да попаднем под други някой ярем и тогава никога вече няма да възкръснем. Нека миналото ни послужи за пример и нека са не лъжем, че ние един без други сме способни да изработим нещо. Да подадем един другиму братска ръка, защото всяка минута е за нас скъпа“.

Характерно е, че в числото на народите, които трябва да образуват Балканската федерация, която Каравелов нарича „Дунавска“ или „Югославянска“, не влизат турците.

Това отношение на Каравелов към турския народ, на когото той отрича дори и възможността за културно развитие, до голяма степен се дължи на обстоятелството, че той пренася своите чувства на заслужено презрение и омраза от деморализираната турска аристокрация върху целия турски народ. Същото неправилно отношение Каравелов има и към унгарския народ. „С маждарите и турците ние не трябва да имаме нищо общо“, пише той (бр. 11, год. II на в. „Свобода“). Излишно е да обясняваме, че в случая за това отрицателно отношение на Л. Каравелов към унгарците, освен политическия гнет и икономическата експлоатация на управляващата унгарска аристокрация върху сърбите и румъните, влизали в пределите на дикричната Австро-унгарска империя, голяма роля изиграва седеммесечният престой на Л. Каравелов в Пешенския затвор.

Особено много държи Л. Каравелов за братското разбирателство между българи, сърби и румъни. Единствените народи, които, според него, могат да дадат материална и нравствена помощ на българите в борбата им за политическа независимост, това са сърбите и румъните, „които търсят същото това, що търсим и ние... и това ни застава да живеем между себе си като братя“. Политическото освобождаване на България, според Каравелов, може да бъде осъществено единствено по пътя на всенародната революция и при брат-

ското сътрудничество на останалите балкански народи. „Без споразумение със Сърбия, Румъния и Черна гора (дори и с Русия) ние твърде тежко ще достигнем своите цели“, пише Каравелов в бр. 17, год. II на в. „Независимост“. Разрешението на Източния въпрос трябва да стане по такъв начин, щото освободените от властта на турците народи да образуват Балканска федерация, а султанът да се пресели в Азия, заедно със своите турци“. В числото на народите, които трябва да влязат в състава на Балканската федерация, Каравелов слага и албанците.

По дълбокото убеждение на Каравелов, националните особености и различия между балканските народи не могат да бъдат пречка за създаването на Балканската федерация.

Ако нашата Южнославянска федерация бъде основана на равенство и свобода, нито едно славянско племе не бива да се бои за своето племено от различия и национални особености, заявява той. „Ние ще повторим хилядо и първи път, че в Швейцария живеят три съвсем противоположни една на друга националности и че между тях не произхождат никакви племенни насилия“ (в. „Независимост“ год. IV, бр. 34).

Л. Каравелов остава убеден проповедник на идеята за федерация на балканските народи, дори до самата си смърт. Той ясно съзрял голямата опасност, която национализъмът и шовинизмът на балканските буржуазии криели за бъдещето на балканските народи и до края на своя живот посочвал тази опасност. „Само Дунавската федерация ще бъде в състояние да осмисли и българите, и сърбите, и румъните — пише Каравелов. „Който е неприятел на тази федерация, той е неприятел на своя собствен народ“.

Идейните завети на Л. Каравелов обаче, както и идейните завети на цялото революционно движение преди Освобождението, непосредствено след освобождението на България бяха забравени. Ръководящата интелигенция в България, а заедно с това и ръководящата интелигенция в балканските ни съседи вместо да тръгнат по пътя към практическото осъществяване на идеята за Балканска федерация, тръгнаха по пътя на грубия национализъм и шовинизъм. От тук и големите национални нещастия, които сполетяха балканските народи през последните няколко десетилетия. Но нещастията учат народите. След победата на народните демокрации в България, Югославия, Румъния и Албания, при победния ход на демокрацията в Гърция, националните вражди между балканските народи стават все по-далечен спомен, а идеята за Балканска федерация — все по-желана и по-лесно осъществима.

ХРИСТО ХРИСТОВ
асистент по история

Къщата на хаджи Геро (Генчо) в Коприуица, където се е помещавало училището, описано от Каравелов

КОПРИВШИЦА

Град Коприуица е разположен в една малка котловина на р. Тополка в същинска Средна гора. Тополка, която новото поколение погрешно захваща да нарича Тополница, събира своите начални води от гористите склонове на Буная и Богдан. В поселищно отношение гр. Коприуица представлява усамитено планинско селище.

Името на града сега се пише и изговаря Коприуица. Няма съмнение, че коренът на това име е копър — корен на думата копърива. И народът вярва, че името Коприуица произлиза от думата копърива, която растяла много в тоя град. Ловчи тълкуват името на града във връзка с много реки, които се вливат в Тополка. От „куп-реници“, според тях, се е образувало името Куприуица, Коприуица. До началото на миналия век, както се вижда от някои запазени паметници, името на града се пишело Коприуица, а не Коприуица. Приемем ли за вярно, че старото име е Коприуица, както уверяват стари хора, и поискаме ли да го тълкуваме като българско име, то неговият произход по-лесно би могло да свържем с растението копър — копирче — място дето расте копър — и от там името Коприуица за селището. Град Коприуица, както много други градове, имал и турско наименование: Авратазан.

Климатът на Коприуица, взет в широк смисъл на думата, както са го разбирали в старо време и както го разбира сега народът и го означава с турската дума:

ма „хава“, е много добър. Той е здрав и приятен, особено през лятото, затова Коприуица е много пригоден град за летенуване.

На мястото на днешна Коприуица е възникнал най-напред каракачански стан. Когато е станало, това не знаем положително. Въз основа на това предание отнасят това време към XVI в. Развоят на Коприуица в първите два века може да се свърже със скотовъдното занятие на населението и в това време спадат наченките на джелелството. Като втори период на развитието на Коприуица иде бегличкият. В XIX век се развива домашната индустрия и занаятите. Във връзка с производството на вълнени платове се развило копиривенски абаджийски занаят, така щото повече от тях същевременно били търговци и занаятчии. В навечерието на Руско-турската война имало повече от 400 търговци-копиривенци в градовете на широката турска империя.

Земеделието е слабо развито. Условието да се развие дърводелска индустрия са много благоприятни.

В началото на XVIII век, според стари хора, Коприуица е имала до 10,000 жители, а сега градът има 2,385 жители.

Град Коприуица буди силно учудване у посетителя със своите големи и хубави двуетажни къщи, с добрата каменна настилка на улиците, с двете големи стари черкви, с многобройните хубави чешми и десетки сводести каменни мостчета.

Общ изглед на Коприуица

Една лятна вечер над високите борови върхове на Коприуица беше спряла луната. Нито един облак не показваше нейния вървек, а в разградения и тревясал двор, препълнен с хора, беше светло като ден.

Нещо особено ставаше в този двор, в дъното на който се издигаше старият бащин дом на Любен Каравелов. Високият чардак със силно надвесената стряха бе целият осветен, а през „кафезите“ на долния кат блещукаше светлината на газената лампа.

Изведнъж движещите се из двора хора замлъчаха и се превърнаха на внимателни зрители. На чардака се показваха дядо Либен и хаджи Генчо и почнаха голяма спор за пищовите.

Не, това не бе никакъв опит за новаторство на смел режисьор, който иска да представи театър на открито и да се възползува

от естествения, необикновено живописен, сценичен декор. Нито видение на запленил от творчеството на Любен Каравелов читател. На двестагодишния чардак се бяха явили истински, живи копиривенци от старо време, излезли от страниците на Любен Каравелов. Те не бяха обучени артисти, изучили в театрална школа всичките тайни на преобразяването, за да могат да се слеят по един свършен начин с образа, създаден от писателя. Изпълнителите бяха любители, театрални дейци при местното читалище. Но те се движеха и говореха на същия език, който Любен Каравелов бе турил в устата на своите герои. И това те вършеха без никакво заучване, без всяко усилие, защото преданите артисти и без това си говореха „по копиривски“, както са говорили бащите им, чийто кафяви потури бяха на-

денали тази вечер за представението.

Дали копиривенци бяха останали толкова силно под влиянието на Любен Кара-

велов, та не бяха се никак променили, или големият писател бе изобразил толкова живи и действителни хора, че те дори днес остават верни представители на славната Коприуица. Едно е несъмнено, че Коприуица е оставала винаги близо до своя обичен писател — със сграденият, че копиривенци никога не са преставали да бъдат с мислите и сърцето си близо до него. И раз на тази обич бе и това изключително представление по случай петдесетгодишнината от неговата смърт.

Тази обич не е суетата на съгражданина. У копирив-

нина не е могло да се развие подобно чувство, защото там, у малко и голямо, във всяко е имало култ към всички свои видни синове,

нито не е могло да се развие подобно чувство, защото там, у малко и голямо, във всяко е имало култ към всички свои видни синове,

нито не е могло да се развие подобно чувство, защото там, у малко и голямо, във всяко е имало култ към всички свои видни синове,

нито не е могло да се развие подобно чувство, защото там, у малко и голямо, във всяко е имало култ към всички свои видни синове,

ствителност се казва хаджи Геро, бащата на Найдена Герова. А точно отсрещна на другия бряг на Тополка е къщата на дядо Либен, но

той се казва Личо. Тази е втората Каравелова къща, тази, в която е живял писателят. В двора е високата круша, за която доскоро разказваше старата баба Христоуица — Каравелова снаха — че била садена от Любена. „А тази дупка на стената“ — продължаваше да обяснява напечаният треперящ глас на спретнатата старица — „Любен я е проби с пищов, когато е бил на седем години.“ И въпреки възрастта си, тя изкачваше стълбата за горния етаж с всеки посетител, взираше се благоговейно с почти обезценените си от времето очи и посочваше и чинието,

наредени на полицата и портретите, окачени на стените и огромната тава, сложена на ниска софрочка. И след всеки посетител ще се върне наново да измете и измие всяка пращинка. Така пазеше баба Христоуица да не падне пращинка в къщата на Либена, както цяла Коприуица пази да не падне пращинка върху неговата памет.

Любен Каравелов е живял малко време в родния си град. От ранни младини е заминал да се учи в Русия. Но копиривенци знаят да такач своите хора и отдалеч. Те са тачели своите гурбечии, които са отивали да разнасят името и славата на Коприуица по чуждите земи, а когато са се връщали, са давали придобитото за в полза на цялото обществено. Любен Каравелов, както и Бенковски, се връща в родния си град след смъртта си. Но той се на-

станява в живота на своите съграждани още по-пълтно — с името си, с песните и повестите, с делото си на революционер. И неговото присъствие в „Каравеловата“ къща става все по-осезателно.

И младите живеят непрекъснато с името на Каравелова. Гимназията носи неговото име и всяка година го подмладява. Но младите знаят още, че техният именит съгражданин, последовател на Чернишевски, Добролюбов, Херцен, Белицки — напредничави писатели от онова време — е бил също така борец за извоюване свободата на народа. А младите обичат свободата и са готови да я бранят пламенно. За тях Каравелов не може да остаре. Защото борецът е винаги млад.

АННА КАМЕНОВА